МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет соціально-психологічної освіти та фізичної культури
Кафедра психології

Допущено до захисту
« » травня 2026 р.
В.о. зав. кафедри
_____ Борис ЯКИМЧУК

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

ОСОБЛИВОСТІ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТІВ В КОНФЛІКТНІЙ СИТУАЦІЇ

Виконала: студентка 4 курсу, П41 групи
освітня програма «Психологія»
спеціальності 053 Психологія
Бондарчук Вікторія
Науковий керівник - кандидат психол. наук, доцент
Ольховецький Сергій Миколайович

Умань– 2026

ЗМІСТ

ВСТУП…….....3
РОЗДІЛ 1 ОСОБЛИВОСТІ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТІВ В КОНФЛІКТНІЙ СИТУАЦІЇ ОЧИМА СУЧАСНИХ ВЧЕНИХ……...7
1.1.Аналіз останніх досліджень і публікацій, стосовно поведінки студентів в конфліктній ситуації……...7
1.2. Специфіка конфліктів у закладах вищої освіти……...12
1.3. Конфліктологічна компетентність студентів як суб'єктів конфлікту……...17
Висновки до 1 розділу……...23
РОЗДІЛ 2 ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТІ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТІВ В КОНФЛІКТНІЙ СИТУАЦІЇ...25
2.1. Найпоширеніші підходи до розуміння конфлікту……..25
2.2. Особливості конфліктної поведінки в студентських групах……..30
2.3. Тип взаємодії у конфлікті залежно від мотиваційних тенденцій особистості……39
Висновки до 2 розділу……..42
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КОНФЛІКТОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ…….44
3.1. Методи розвитку конфліктологічної……44
3.2. Особливості розвитку конфліктологічної компетентності……49
3.3. Програма розвитку конфліктологічної компетентності у студентів закладів вищої освіти……53
Висновки до 3 розділу……...59
ВИСНОВКИ……...60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…….62

ВСТУП

Сучасний етап трансформації українського суспільства, зумовлений тривалою військовою агресією, соціально-економічною нестабільністю та радикальними змінами в системі вищої освіти, висуває підвищені вимоги до адаптаційного потенціалу особистості. У цих складних реаліях студентська молодь опиняється в авангарді суспільних процесів, одночасно виступаючи однією з найбільш психологічно вразливих верств населення. Період навчання у закладі вищої освіти (ЗВО) традиційно вважається особливим етапом онтогенезу, який збігається з піком інтелектуального розвитку, соціогенного дозрівання та інтенсивної професійної соціалізації. Проте сьогодні цей процес супроводжується хронічним психоемоційним навантаженням, вимушеною зміною форматів навчання (перехід на дистанційну та змішану форми), обмеженням «живого» міжособистісного спілкування та постійним відчуттям безпекових загроз.

Усі ці чинники суттєво підвищують загальний рівень тривожності та фрустрованості студентів, що неминуче призводить до дестабілізації системи міжособистісних взаємин і супроводжується суттєвим зростанням конфліктогенності в освітньому середовищі. Конфлікт є природним, об'єктивно існуючим і невід’ємним атрибутом соціальної взаємодії. Разом із тим, у студентському віці поведінка в конфліктних ситуаціях набуває специфічних рис, оскільки поведінковий репертуар та копінг-стратегії молодих людей усе ще перебувають на етапі динамічного формування, корекції та перевірки на життєстійкість.

Специфіка студентського віку полягає в суперечливості між високим рівнем домагань, прагненням до самостійності й автономії та недостатнім рівнем реального життєвого досвіду, емоційної зрілості та саморегуляції. Конфліктні ситуації, що виникають у просторі ЗВО — будь то вертикальні конфлікти (у системі «студент – викладач / адміністрація») чи горизонтальні (у системі «студент – студент»), — вимагають від особистості мобілізації всіх внутрішніх

ресурсів. Успішність подолання таких кризових точок безпосередньо детермінує психічне і соматичне здоров’я студентів, якість їхньої академічної успішності та вектор майбутньої професійної інтеграції.

Вибір деструктивних або неефективних стратегій поведінки в конфлікті (таких як неконтрольована агресія, жорстке суперництво або, навпаки, повне уникнення, пасивне пристосування, ігнорування проблеми) веде до глибокої соціально-психологічної дезадаптації, невротизації особистості, деструкції колективних зв'язків та формування стійких негативних поведінкових патернів. Навпаки, орієнтація на конструктивні моделі (співпраця, збалансований компроміс) виступає потужним каталізатором особистісного зростання, сприяє розвитку емоційного інтелекту, рефлексії, толерантності та формує високу конфліктологічну компетентність, яка є базовою софт-скіл (soft skill) навичкою для майбутнього фахівця будь-якого профілю.

У науковій літературі накопичено значний масив теоретико-емпіричних даних щодо природи конфлікту. Фундаментальні основи вивчення конфліктів закладені в працях зарубіжних та вітчизняних дослідників (К. Томас, Р. Кілманн, Н. Грішина, Л. Козер, Р. Дарендорф). Особливості психологічного розвитку студентства та специфіка їхньої життєдіяльності детально аналізувалися у працях І. Кона, В. Семиченко, І. Булах та інших. Питання копінг-поведінки та стратегій долання стресу в кризових ситуаціях вивчалися Р. Лазарусом, С. Фолкман.

Проте, попри високий ступінь розробленості загальних питань конфліктології, проблема індивідуально-психологічної детермінації поведінки студентів у конфлікті в умовах сучасних суспільних криз потребує суттєвого переосмислення. Досі залишається недостатньо вивченим інтегративний зв'язок між глибинними структурами особистості студента (такими як локус контролю, рівень емпатії, самооцінка, акцентуації характеру, рівень особистісної та ситуативної тривожності) та безпосереднім вибором тактики поведінки в реальному чи віртуальному конфлікті. Нагальною є потреба в емпіричному дослідженні, яке б дозволило не просто констатувати вибір студентами тієї чи

іншої стратегії за К. Томасом, а розкрити внутрішні психологічні механізми та чинники цього вибору.

Вивчаючи відповідну психологічну літературу, з'ясували, що ця проблема вивчена недостатньо. Зазначені вище аспекти зумовили вибір теми дослідження: «Особливості поведінки особистості студентів в конфліктній ситуації».

Об'єкт дослідження : конфліктні ситуації між студентами.

Предмет дослідження: Вплив конфліктних ситуацій студентів на особливості їх поведінки.

Мета дослідження: Вивчити особливості поведінки особистості студентів в конфліктній ситуації.

Відповідно до мети визначено такі задачі дослідження:

1. Проаналізувати сучасний стан впливу конфліктних ситуацій, на особистість у науково-методичній літературі та сформулювати на цій основі вихідні теоретичні основи дослідження;
2. Визначити психологічні чинники конфліктних ситуацій у студентів.
3. Теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити шляхи подолання розвитку конфліктів у студентському середовищі.

Методи дослідження : Для досягнення мети було використано такі методи дослідження: теоретичного аналізу, синтезу, порівняння, узагальнення даних, комплекс емпіричних методів (аналіз документації, письмове та усне опитування); спостереження, методи тестування, самооцінки; проведення експерименту (констатувального та формувального), відповідно до завдань було здійснено аналіз психологічної літератури з досліджуваної проблеми, Крім того, були вказані шляхи психокорекційної роботи по зниженню панічних розладів, тривожно-депресивних станів на особистість.

Експериментальною базою: У проведенні емпіричного дослідження взяли участь 75 хлопців і дівчат віком від16 до 23 років, студенти Уманського державного педагогічного університету ФСПО історичного факультету.

Теоретичне значення одержаних результатів полягає в тому, що знання первопричини конфліктів між студентами, можна їх упередити.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що досліджено психологічні чинники скандалів між студентами, завдяки цьому означено шляхи та засоби їх подолання. Матеріали дослідження можуть бути використані у роботі викладачів, педагогів, практичних психологів, студентів.

Апробація результатів дослідження. Конфліктна поведінка особистості як результат впливу об'єктивних та суб'єктивних чинників *Удосконалення професійної майстерності майбутніх психологів*: матеріали IX Всеукраїнських психологічних читань (м. Умань, 14 травня 2025 р.). С. 10–11.

Структура та обсяг магістерської роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

.

РОЗДІЛ 1 ОСОБЛИВОСТІ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТІВ В КОНФЛІКТНІЙ СИТУАЦІЇ ОЧИМА СУЧАСНИХ ВЧЕНИХ

1.1.Аналіз останніх досліджень і публікацій, стосовно поведінки студентів в конфліктній ситуації

Аналіз останніх досліджень і публікацій підтверджує, що поведінка студентської молоді в конфліктних ситуаціях є інтегральним відображенням процесу їхнього особистісного та професійного становлення. Сучасне студентське середовище характеризується високою динамічністю, інтелектуальною насиченістю та водночас підвищеною психоемоційною напруженістю. У зв'язку з цим вивчення специфіки конфліктної взаємодії здобувачів вищої освіти за спеціальністю «Психологія» залишається одним із центральних напрямків досліджень у вітчизняній та зарубіжній педагогічній і соціальній психології.

Розвиток вищої школи в Україні на сучасному етапі вимагає не лише озброєння майбутніх психологів системою фундаментальних знань, але й формування у них високого рівня комунікативної компетентності, стресостійкості та культури поведінки в міжособистісних суперечностях. Конфлікт як невід'ємний атрибут соціального буття супроводжує людину протягом усього життя, проте саме у студентські роки він набуває особливої гостроти та специфіки. Це зумовлено тим, що період навчання у закладі вищої освіти збігається з найважливішими етапами життєвого самовизначення, кристалізації ціннісних орієнтацій та інтеграції у нові професійні та соціальні мікрогрупи.

Особливе місце в цьому процесі посідають студенти-психологи. Як майбутні фахівці системи «людина-людина», вони мають не просто володіти теоретичними знаннями про конфлікти, а й демонструвати високу міру психологічної культури, емпатії та конструктивності у власній поведінці. Проте емпіричні дослідження показують, що на етапі навчання майбутні психологи часто демонструють такі ж суперечливі, емоційні та деструктивні патерни реагування, як і представники інших спеціальностей, що створює помітний

когнітивний дисонанс між професійними знаннями та реальними поведінковими актами.

Нижче наведено детальний теоретичний огляд ключових наукових підходів, чинників, моделей та емпіричних тенденцій, які розкривають особливості поведінки особистості студентів у деструктивних та конструктивних конфліктних ситуаціях.

1. Загальнотеоретичні та методологічні підходи до аналізу конфліктної поведінки студентів

У науковій літературі феномен конфліктної поведінки досліджується через призму різних психологічних парадигм:

- Структурно-діяльнісний підхід (Н. Гришина, А. Анцупов) розглядає конфліктну ситуацію як об'єктивне зіткнення протилежно спрямованих цілей, мотивів та інтересів суб'єктів взаємодії [1, 3]. Поведінка студента в межах цього підходу трактується як послідовність дій, спрямованих на подолання об'єктивного протиріччя, де головна увага приділяється динаміці розгортання конфлікту від його латентної фази до завершення.
- Особистісно-орієнтований підхід (І. Бех, С. Максименко) акцентує увагу на внутрішньому світі студента — його ціннісних орієнтаціях, Я-концепції та індивідуально-психологічних властивостях. Тут конфліктна реакція розглядається не просто як відповідь на зовнішній подразник, а як проекція внутрішньоособистісного стану, рівня зрілості та психологічних захистів індивіда.
- Ситуаційний підхід розглядає поведінку студента як похідну від специфіки конкретного мікросоціального оточення. Сюди відносять особливості академічної групи, стиль керівництва куратора, організаційну культуру закладу вищої освіти та загальний рівень психоемоційного напруження під час екзаменаційних сесій.

Більшість сучасних дослідників розглядають конфліктну поведінку особистості як складну систему дій, що спрямовані на вирішення протиріч і відображають індивідуальні стратегії адаптації та захисту людини. Конфліктна

поведінка студента є не ізольованим актом, а складним психологічним комплексом, у якому переплітаються когнітивні оцінки ситуації, емоційні реакції на неї та безпосередні поведінкові патерни.

2. Вікові та соціально-психологічні чинники конфліктності у студентському віці

Студентський вік (період юності та ранньої дорослості) є специфічним етапом онтогенезу, який характеризується інтенсивним розвитком самосвідомості, стабілізацією характеру та формуванням світоглядної позиції. Дослідження науковців виокремлюють низку детермінант, що зумовлюють високу конфліктогенність цього періоду:

- Адаптаційні кризи: Студенти перших курсів стикаються з необхідністю пристосування до абсолютно нових умов навчання, зміни звичного соціального колективу та побутової самостійності (особливо при переїзді до гуртожитку). Це часто веде до підвищення соціальної фрустрованості, внутрішньої напруги та, як наслідок, до немотивованої агресивності чи конфліктності.
- Емоційна лабільність: Юнацькому віку властиві високий уровень емоційної збудливості, значна амплітуда настрою, імпульсивність та максималізм [5]. Юнаки та дівчата схильні сприймати розбіжності в поглядах як особисту образу чи загрозу власному Я, що заважає раціонально й об'єктивно оцінювати позицію опонента.
- Ціннісні суперечності: Переоцінка підліткових орієнтирів та самостійне формування власного світогляду нерідко супроводжуються гострими внутрішньоособистісними конфліктами. Студент намагається узгодити свої бажання з вимогами соціуму, що призводить до внутрішнього розбалансування, яке згодом екстраполюється на міжособистісні стосунки.
- Боротьба за соціальний статус: Прагнення самоствердитися в новій академічній групі, завоювати авторитет серед однокурсників чи лідерські позиції є частою причиною прихованого або відкритого суперництва, конкуренції та групової диференціації.

3. Основні моделі та стратегії поведінки особистості студента в конфлікті

У сучасних наукових розвідках, що спираються на класичну двовимірну концепцію К. Томаса та Р. Кілмена, виокремлюють п'ять базових стратегій поведінки індивіда в конфліктній ситуації:

1. Суперництво (конкуренція): Намагання студента наполягти на своєму, задовольняючи виключно власні інтереси за рахунок інших [3]. Характеризується домінуванням, жорсткістю, безкомпромісністю та емоційним тиском на опонентів.

2. Співробітництво: Найбільш конструктивна модель, спрямована на глибоке розв'язання проблеми та повне задоволення потреб обох сторін шляхом спільного пошуку взаємовигідного рішення [1]. Вимагає високого рівня емоційного інтелекту, асертивності та готовності до відкритого діалогу.

3. Компроміс: Пошук проміжного рішення, заснованого на взаємних поступках [3]. Дозволяє швидко знизити градус напруги в академічній групі, хоча часто залишає певне внутрішнє незадоволення через необхідність частково жертвувати власними інтересами.

4. Уникнення: Свідомий або несвідомий вихід із ситуації взаємодії, ігнорування суперечності [4]. Використовується у разі браку психологічних ресурсів для боротьби або як тимчасовий захисний копінг-механізм, коли вирішення проблеми є несуттєвим.

5. Пристосування: Поступка власними інтересами заради збереження гармонійних стосунків з однокурсниками чи викладачами. Студент згладжує суперечності, жертвуючи своїми потребами на користь іншої сторони.

Дослідники класифікують ці стратегії за трьома основними типами моделей поведінки:

- Конструктивна модель: Орієнтована на діалог, взаємоповагу, пошук компромісу та довгострокове співробітництво.
- Деструктивна модель: Пов'язана із проявами відкритої агресії, егоцентризмом, прагненням подавити чи морально знищити опонента.

- Конформістська модель: Проявляється у формі пасивного пристосування, штучного заниження власних потреба чи постійного ухиляння від відповідальності.

4. Вплив внутрішньоособистісних властивостей на вибір конфліктної стратегії у студентів-психологів

Сучасні емпіричні дослідження фокусуються на аналізі індивідуально-психологічних властивостей студента, які виступають безпосередніми модераторами та внутрішніми чинниками його поведінки у конфлікті:

- Емоційний інтелект (EQ): Роботи вітчизняних дослідників доводять, що студенти з високим рівнем EQ демонструють здатність до емпатії, ефективної саморегуляції та віддають перевагу м'яким, екологічним формам взаємодії (співробітництво, компроміс). Особи з низьким EQ частіше виявляють комунікативну імпульсивність, агресію та ворожість. Для майбутніх психологів цей показник є системоутворюючим у структурі професійної придатності.
- Рівень тривожності та стресостійкості: Висока особистісна та ситуативна тривожність (особливо під час іспитів чи модульних контролів) суттєво знижує когнітивну гнучкість поведінки. Це спонукає студента до використання деструктивних стратегій або пасивного уникнення через страх зазнати соціальної невдачі [4].
- Локус контролю: Студенти з інтернальним локусом контролю (які беруть відповідальність за події у своєму житті на себе) схильні до конструктивного розв'язання конфліктів та співробітництва, тоді як екстернали частіше звинувачують у всьому зовнішні чинники, викладачів чи долю, переходячи до агресивного суперництва чи демонстративного ухиляння [7].

5. Гендерні та професійно-орієнтовані особливості поведінки студентів

Аналіз останніх публікацій фіксує суттєві відмінності у виборі стратегій поведінки залежно від статі та майбутнього профілю навчання студентів:

- Гендерний аспект: Дослідження показують, що студентки (дівчата) частіше схиляються до стратегій пристосування, компромісу та уникнення для збереження сприятливого психологічного клімату в мікрогрупі [7]. Хлопці-

студенти демонструють статистично вищі показники конкурентної поведінки, прагнення до домінування та прямої конфронтації.

- Професійна спрямованість: Студенти соціономічних професій (зокрема, психологи) демонструють вищу теоретичну готовність та практичне налаштування на конструктивне управління конфліктами порівняно зі студентами технічних чи точних спеціальностей. Психологічна освіта стимулює розвиток рефлексії та децентрації (здатності прийняти точку зору іншого). Проте навіть у психологічних вибірках під впливом навчального вигорання або хронічного стресу фіксуються випадки домінування деструктивних копінгів чи ухиляння від розв'язання реальних суперечностей .

Звичайно запобігати конфліктам і розв’язувати їх – справа нелегка і потребує відповідних методичних знань та вмінь.

1.2. Специфіка конфліктів у закладах вищої освіти

Специфіка конфліктів у закладах вищої освіти (ЗВО) визначається унікальністю освітнього середовища, яке інтегрує в собі елементи навчальної, професійної, наукової та виховної діяльності суб’єктів взаємодії. Освітній простір сучасного університету є складним соціокультурним організмом, де перетинаються інтереси, ціннісні орієнтації, соціальні статуси та життєві стратегії представників різних вікових і професійних груп. Для студентів, які навчаються за спеціальністю «Психологія», розуміння природи цих конфліктів має не лише академічне, а й глибоке практико-професійне значення, оскільки освітнє середовище виступає для них первинним полем для спостереження, аналізу та апробації методів психологічного регулювання міжособистісних суперечностей.

Університетське середовище характеризується високою щільністю психологічних контактів, нормативною регламентацією поведінки та водночас значною свободою особистісного самовираження. Такі умови створюють специфічне підґрунтя для виникнення різноманітних конфліктогенів. Наукові розвідки останніх років свідчать, що деструктивне розгортання конфліктів у ЗВО

не лише знижує якість засвоєння знань, а й деформує процес професійної соціалізації майбутніх фахівців, викликаючи синдром емоційного вигорання, хронічний стрес та розчарування в обраній професії.

Нижче наведено розгорнутий аналіз структурно-динамічних характеристик, класифікацій та психологічних особливостей конфліктів, що виникають в умовах вищої школи.

1. Класифікація та типологія конфліктів в освітньому середовищі ЗВО

Конфліктна взаємодія у вищій школі є багатовекторною. За критерієм суб'єктного складу дослідники виокремлюють чотири основні типи міжособистісних та міжгрупових суперечностей:

1. Конфлікти у системі «студент — студент»: Найбільш поширений тип взаємодії, що виникає переважно всередині академічних груп або у середовищі студентського гуртожитку. Вони мають виражений соціально-психологічний характер і найчастіше пов’язані із боротьбою за неформальне лідерство, груповою диференціацією, особистісною антипатією, невизначеністю міжособистісних кордонів або нерівномірним розподілом обов'язків під час виконання спільних навчальних проектів.

2. Конфлікти у системі «студент — викладач»: Цей тип суперечностей має ієрархічний характер, оскільки сторони наділені різними соціальними статусами та повноваженнями. Конфлікти тут зумовлені розбіжностями в оцінюванні результатів навчання, суб'єктивізмом (або сприйняттям його як такого) з боку викладача, порушенням академічної доброчесності студентами, авторитарним стилем викладання або невідповідністю очікувань студентів щодо змісту та форми подачі матеріалу.

3. Конфлікти у системі «викладач — викладач»: Професійні суперечності всередині кафедральних або загальноінститутських колективів. Зазвичай вони виникають на ґрунті розподілу навчального навантаження, конкуренції за наукові статуси, посади, гранти, або через розбіжності у методологічних підходах до організації освітнього процесу.

4. Конфлікти у системі «студент / викладач — адміністрація»: Організаційно-управлінські конфлікти, викликані жорстким нормотворенням, зміною умов навчання чи праці, недоліками в інформаційному забезпеченні або незадоволеністю матеріально-технічною базою ЗВО.

Тип конфлікту за суб'єктами	**Провідні причини виникнення**	**Психологічний характер**
Студент - Студент	Боротьба за статус, лідерство, особистісні антипатії, побутові суперечки.	Емоційно насичений, горизонтальний.
Студент - Викладач	Оцінювання знань, стилі спілкування, порушення дисципліни, бар'єри вимогливості.	Рольовий, вертикальний (ієрархічний).
Викладач - Викладач	Наукова конкуренція, розподіл навантаження, амбіції, статус.	Професійно-ціннісний, горизонтальний.
Суб'єкт - Адміністрація	Організаційні зміни, матеріальні умови, жорсткий контроль.	Інституційний, управлінський.

2. Психологічні причини та детермінанти конфліктності в університетському просторі

Виникнення суперечностей у ЗВО зумовлено комплексом взаємопов’язаних чинників, які можна розділити на три великі групи:

- Об’єктивно-організаційні чинники: Недосконаліть розкладу занять, висока інтенсивність навчального процесу, перевантаження інформацією, відсутність чітких і прозорих критеріїв оцінювання навчальних досягнень, а також специфіка організації побуту в студентських гуртожитках, яка змушує різних за характером людей тривалий час перебувати в обмеженому просторі.
- Соціально-психологічні чинники: Наявність психологічних бар'єрів у спілкуванні (етнічних, релігійних, мовних, статусних), явища групового тиску, конформізму, деструктивного лідерства, а також невідповідність між соціально-рольовими очікуваннями учасників взаємодії (наприклад, коли студент очікує від викладача партнерського ставлення, а той демонструє суворий диктат).
- Суб’єктивно-особистісні чинники: Індивідуально-типологічні властивості учасників освітнього процесу. До них належать високий рівень

агресивності чи тривожності, неадекватна (завищена або занижена) самооцінка, низький рівень емпатії та рефлексії, акцентуації характеру, а також відсутність сформованих навичок саморегуляції емоційних станів під час психоемоційного напруження (наприклад, під час сесії).

3. Специфіка прояву конфліктів у студентів-психологів

Дослідження професіогенезу майбутніх психологів вказують на наявність унікальної специфіки сприйняття та переживання конфліктів цією категорією студентів. Навчаючись на психологічних факультетах, здобувачі вищої освіти проходять через глибоку особистісну трансформацію, яка супроводжується інтенсивним самопізнанням. Це породжує специфічні конфліктні феномени:

- «Синдром третього курсу» (псевдопрофесіоналізм): Отримавши базові теоретичні знання з психокорекції, психодіагностики та конфліктології, студенти-психологи починають неусвідомлено застосовувати ці інструменти до своїх однокурсників, друзів та викладачів. Спроби «ставити діагнози» або аналізувати мотиви оточуючих без їхньої згоди викликають сильний опір і провокують міжособистісні конфлікти.
- Гіперрефлексія та емоційне вигорання: Студенти-психологи схильні до надмірного аналізу власних емоційних станів та дій опонентів. У ситуації реального конфлікту це часто призводить до застрягання на негативних переживаннях, штучного ускладнення простих побутових суперечностей та швидкого психологічного виснаження.
- Рольовий конфлікт «Я-професіонал» проти «Я-людина»: Від студентів-психологів суспільство та адміністрація ЗВО часто вимагають абсолютної безконфліктності, толерантності та врівноваженості. Намагання відповідати цьому ідеальному образу змушує студентів придушувати свій природний гнів або роздратування, що призводить до гострих внутрішньо-особистісних конфліктів та психосоматизації, або ж до неочікуваних спалахів афективної агресії в академічній групі.

4. Динаміка та особливості перебігу освітніх конфліктів

Динамічні характеристики конфліктів у ЗВО мають свою специфіку, яка відрізняє їх від суперечностей у виробничих або сімейних сферах:

- Висока швидкість ескалації: Через вікову імпульсивність та емоційну лабільність студентської молоді міжособистісна суперечка з приводу дрібниці (наприклад, черги біля деканату чи місця в аудиторії) може за лічені хвилини перерости у гостру фазу із взаємними образами та залученням третіх сторін.
- Схильність до хроніфікації та латентного перебігу: Конфлікти між студентом і викладачем рідко вирішуються відкритою конфронтацією. Частіше вони переходять у приховану, латентну форму, яка проявляється через упереджене ставлення, демонстративне ігнорування, систематичні запізнення або «провали» на іспитах. Такий конфлікт може тривати роками — аж до завершення навчання студента.
- Ефект «кола залучення»: В умовах академічної групи конфлікт між двома студентами практично ніколи не залишається локальним. Через дію механізмів психологічного зараження та групової солідарності в суперечку швидко втягуються інші однокурсники, що призводить до розколу групи на ворогуючі мікроугруповання і дезорганізує навчальний процес.

5. Функції конфліктів в освітньому середовищі ЗВО та шляхи їх врегулювання

Сучасна психологічна наука відмовилася від виключно негативної оцінки конфліктів, розглядаючи їх через призму конструктивно-деструктивного дуалізму.

Деструктивні наслідки конфліктів у вищій школі очевидні: руйнація міжособистісних зв’язків, формування стійких негативних емоційних станів, зниження мотивації до навчання, погіршення психологічного клімату в колективі та деформація професійних якостей майбутнього фахівця.

Водночас конфлікт в університеті виконує важливі конструктивні (стимулюючі) функції: він виступає індикатором наявних організаційних чи комунікативних проблем, які потребують негайного вирішення; сприяє зняттю

внутрішньої напруги в колективі через відкрите обговорення суперечностей; стимулює особистісний ріст учасників, вимагаючи від них гнучкості, рефлексії та пошуку нових копінг-стратегій. Для студентів-психологів кожен реальний конфлікт стає специфічним тренажером для розвитку професійної компетентності, опанування навичок медіації, фасилітації та переговорного процесу.

Основними психологічними шляхами врегулювання суперечностей у ЗВО є впровадження інституту студентської медіації, створення служб психологічної підтримки, проведення регулярних комунікативних тренінгів для викладачів та студентів, а також оптимізація системи зворотного зв'язку між усіма рівнями університетської структури.

1.3. Конфліктологічна компетентність студентів як суб’єктів конфлікту

Конфліктологічна компетентність студентів, зокрема майбутніх психологів, виступає базовим інтеграційним чинником, що забезпечує конструктивність їхньої поведінки в міжособистісній взаємодії, збереження психічного здоров'я та успішність подальшого професіогенезу. Сучасний етап трансформації вищої психологічної освіти вимагає зміщення акцентів з інформаційно-репродуктивного навчання на компетентнісно-орієнтоване. Студент-психолог має виступати не лише пасивним носієм теоретичних знань про деструктивні чи конструктивні міжособистісні суперечності, але й суб'єктом, здатним ефективно управляти власними емоційними станами, фасилітувати комунікативні процеси та виступати медіатором у розв'язанні суперечностей в освітньому та майбутньому професійному просторі.

Конфліктологічна компетентність особистості є складним, багаторівневим і динамічним утворенням, формування якого триває протягом усього періоду навчання в закладі вищої освіти (ЗВО). Для студентів психологічного профілю ця компетентність має подвійне навантаження: вона є одночасно і важливою загальнокультурною життєвою характеристикою («Я-суб'єкт життєдіяльності»), і ключовим інструментом майбутньої фахової діяльності («Я-професіонал»).

Дослідження останніх років фіксують значні суперечності між високим рівнем теоретичної обізнаності студентів-психологів із проблематики конфлікту та їхньою реальною безпорадністю, імпульсивністю чи використанням уникнення в реальних стресових ситуаціях університету.

Нижче наведено розгорнутий науково-теоретичний аналіз сутності, структури, рівнів формування та психологічних умов розвитку конфліктологічної компетентності студентської молоді.

1. Поняття та сутність конфліктологічної компетентності в сучасній психологічній науці

У межах компетентнісного підходу (І. Бех, С. Максименко, Н. Пов'якель) конфліктологічна компетентність розглядається як складова частина загальної комунікативної та професійної компетентності особистості. Вона визначається як здатність людини ефективно мінімізувати деструктивні наслідки міжособистісних зіткнень, переводити деструктивні суперечності в конструктивний діалог і оптимізувати взаємодію з іншими людьми в умовах розбіжності цілей та інтересів.

Конфліктологічна компетентність студента-психолога — це не просто сума знань про стратегії Томаса чи стадії розвитку конфлікту. Це цілісна психологічна готовність і здатність особистості:

- Адекватно сприймати й когнітивно оцінювати конфліктну ситуацію без викривлень, викликаних власними комплексами чи проєкціями.
- Регулювати свій емоційний стан, стримуючи первинні імпульсивні реакції (гнів, образу, агресію).
- Обирати гнучкі та екологічні стратегії поведінки залежно від контексту та психологічних особливостей опонента.
- Проєктувати, прогнозувати та попереджати виникнення штучних, безпідставних суперечностей в академічній групі.

Науковці (зокрема, Н. Гришина) зазначають, що конфліктологічна компетентність відображає рівень зрілості особистості, її здатність до

децентрації — уміння подивитися на ситуацію очима іншої людини, вийти за межі власного егоцентризму.

2. Структурні компоненти конфліктологічної компетентності студента

Сучасні психологічні дослідження дозволяють виокремити п'ять взаємопов'язаних компонентів у структурі конфліктологічної компетентності майбутнього фахівця:

1. Когнітивний компонент: Включає систему знань про природу, причини, структуру, функції та динаміку конфліктів; знання про психологічні закономірності поведінки людей у стресових ситуаціях; усвідомлення власних типових помилок сприйняття під час суперечок. Сюди також відноситься конфліктологічна грамотність та аналітичне мислення.

2. Емоційно-вольовий (регулятивний) компонент: Відображає рівень розвитку саморегуляції, толерантності до фрустрації, стресостійкості та емоційної зрілості. Він забезпечує здатність контролювати прояви афекту, утримувати емоційну рівновагу, не піддаватися на провокації та психологічні маніпуляції опонента.

3. Поведінковий (інструментальний) компонент: Складається з конкретних комунікативних умінь та навичок: володіння техніками активного слухання, «Я-висловлювань», ведення переговорів, аргументації власної позиції, використання асертивних (впевнених) патернів поведінки, а також здатність гнучко переходити від однієї стратегії до іншої.

4. Мотиваційно-ціннісний компонент: Визначає внутрішню спрямованість студента на конструктивне вирішення проблем, гуманістичне ставлення до опонента, повагу до його особистісних кордонів, прагнення зберегти тривалі міжособистісні стосунки в групі, а не просто здобути егоїстичну «перемогу» за будь-яку ціну.

5. Рефлексивний компонент: Полягає у здатності студента об’єктивно оцінювати власну поведінку в конфлікті, аналізувати допущені помилки, усвідомлювати свої приховані мотиви та захисні механізми (раціоналізацію, витіснення, проєкцію), а також коригувати свої дії у майбутньому.

Компонент компетентності	Психологічний зміст	Прояв у поведінці студента-психолога
Когнітивний	Знання теорії конфлікту, розуміння причин суперечностей.	Швидкий аналіз ситуації, виявлення прихованих інтересів сторін.
Емоційно-вольовий	Саморегуляція, стресостійкість, емпатія.	Здатність зберігати спокій під час тиску викладача чи крику однокурсника.
Поведінковий	Володіння техніками комунікації, асертивність.	Використання «Я-повідомлень», пошук варіантів співробітництва.
Мотиваційний	Гуманістична установка, орієнтація на компроміс.	Пріоритет збереження стосунків над миттєвим самоствердженням.
Рефлексивний	Самоаналіз, критичне оцінювання власної ролі.	Усвідомлення власних тригерів та корекція деструктивних дій.

3. Рівні сформованості конфліктологічної компетентності у студентів-психологів

Емпіричні дослідження (О. Слободянюк, Г. Дубчак) дозволяють диференціювати студентську молодь за рівнями сформованості конфліктологічної компетентності:

- Низький (інтуїтивно-стихійний) рівень: Студенти цього рівня мають фрагментарні знання про конфлікти, які практично не впливають на їхню реальну поведінку. У ситуаціях суперечок вони діють імпульсивно, спираючись на вивчені в дитинстві деструктивні сценарії або батьківські патерни. Провідними стратегіями стають або жорстке, агресивне суперництво з переходом на особистості, або пасивне уникнення й накопичення прихованої образи. Рефлексія відсутня, у виникненні конфлікту завжди звинувачується виключно зовнішня сторона.
- Середній (нормативно-ситуативний) рівень: Характеризується наявністю хороших теоретичних знань (особливо на старших курсах). Студент розуміє, як *треба* діяти конструктивно, проте в емоційно насичених, гострих ситуаціях («гарячих конфліктах») когнітивний контроль втрачається, і індивід скочується до деструктивних реакцій. Найчастіше такі студенти обирають компроміс або пристосування, намагаючись штучно «згладити» кути, але не вирішуючи глибинну суперечність.

- Високий (системно-креативний / професійний) рівень: Студент демонструє повну інтеграцію когнітивних знань та поведінкових навичок. Він здатний утримувати емоційне напруження, виявляє глибоку емпатію до опонента, усвідомлює свої приховані емоції. У конфлікті домінує орієнтація на співробітництво та спільне вирішення проблеми. Особа легко адаптує свій стиль спілкування до мінливих умов ситуації та здатна успішно виступати третім незацікавленим учасником (медіатором) у спорах інших студентів.

4. Внутрішньоособистісні детермінанти та чинники розвитку конфліктологічної компетентності

Розвиток конфліктологічної компетентності студента-психолога не є автоматичним наслідком відвідування лекцій. Він опосередкований низкою важливих внутрішніх психологічних чинників:

- Емоційний інтелект (EQ): Роботи Л. Котлової доводять, що високий рівень EQ є фундаментом для регулятивного та поведінкового компонентів компетентності. Розуміння власних емоцій та емоцій опонента дозволяє студенту точно прогнозувати реакції іншої сторони й уникати використання конфліктогенів.
- Локус контролю: Студенти з інтернальним локусом контролю відчувають себе авторами та суб'єктами своїх взаємин. Вони беруть відповідальність за розвиток та завершення суперечки на себе, що стимулює їх шукати конструктивні виходи. Екстернали вважають конфлікт «неминучим збігом обставин» або «виною важкого характеру іншого», тому демонструють пасивність або агресивний захист.
- Асертивність та самооцінка: Адекватна, стабільна самооцінка захищає студента від сприйняття критики його навчальних дій як загрози його особистісному Я. Це дозволяє розділяти суперечку з приводу предмету навчання (діловий конфлікт) та особистісні стосунки, запобігаючи переходу конфлікту в деструктивне русло.

5. Психолого-педагогічні умови формування конфліктологічної компетентності в ЗВО

Аналіз сучасних публікацій (О. Іванова, О. Цільмак) показує, що традиційна лекційна форма викладання дисциплін («Конфліктологія», «Психологія спілкування») є недостатньою для формування реальної практичної компетентності майбутнього психолога. Освітній процес вимагає створення спеціальних психолого-педагогічних умов:

- Інтерактивне та тренінгове навчання: Провідною формою роботи має стати соціально-психологічний тренінг, де студенти відпрацьовують навички ведення переговорів, проходять через рольові ігри («викладач-студент», «лідер-аутсайдер») та вчаться використовувати техніки емоційного розвантаження в реальному часі.
- Метод аналізу конкретних ситуацій (Case Study): Спільний розбір реальних конфліктних випадків, що відбувалися в академічному середовищі університету. Це стимулює розвиток аналітичного, безпристрасного погляду на проблему та децентрацію.
- Розвиток рефлексивного середовища: Заохочення студентів-психологів до постійного ведення щоденників самоспостереження, супервізії та інтервізії їхньої взаємодії під час навчальної та виробничої практики.
- Впровадження служб медіації в університеті: Залучення студентів старших курсів до реального процесу примирення сторін у конфліктах «студент-студент» під керівництвом досвідчених викладачів-кураторів. Це забезпечує прямий перехід від теоретичних знань до професійної діяльності.

Дослідження, здійснене за методикою К. Томаса, засвідчило, що компроміс і співробітництво є найоптимальнішими стилями подолання конфлікту для осіб з високим рівнем тривожності.

Встановлено, що особам із високим і низьким рівнями тривожності найбільше притаманний змішаний тип особистісної гнучкості–ригідності (16 % та 8 % відповідно), за середнього рівня тривожності дані розподілилися приблизно рівномірно між змішаним типом особистісної гнучкості–ригідності (24 %) й особистісною гнучкістю (28 %).

Дослідження на підставі методики «Самооцінка станів тривожності, фрустрації, агресивності і ригідності» дали змогу одержати такі дані. Для осіб із високим рівнем тривожності притаманні середній і високий рівні фрустрації (12% та 16 %), середній рівень агресивності (24 %) та середній і низький рівні ригідності (по 16 %). В осіб із середнім рівнем особистісної тривожності фрустрація та агресивність мають, переважно, високий і середній рівні (по 24%), ригідність помірна (28 %). У досліджуваних із низьким рівнем тривожності дані за шкалою «фрустрація» розділилися рівномірно, агресивність знаходиться на середньому та низькому рівнях, а ригідність – на високому й середньому.

Під час визначення домінантної стратегії психологічного захисту в конфліктах було з'ясовано, що в групі досліджуваних домінує миролюбство (60%).

Висновки до розділу 1

1. Конфліктом називають відношення між суб`єктами соціальної взаємодії, яке характеризується зіткненням їх протилежно спрямованих мотивів (потреб, інтересів, переконань) або суджень (думок, поглядів, оцінок).Це стосується розбіжностей у світогляді, інтересах, цілях та нерідко супроводжуються негативною реакцією.
2. У вищій школі конфліктні ситуації відбуваються між різними категоріями суб'єктів «студент-студент», «студент-викладач», «викладач-викладач».
3. В установах вищої школи виокремлюються такі типи конфліктів:

1) навчальні конфлікти; 2) конфлікти очікувань; 3) конфлікти особистісної несумісності.

4. Конфліктологічна компетентність – це поєднання теоретичних знань, практичних вмінь, навиків, досвіду, особистісних характеристик та вміння поєднувати раніше перераховане відповідно до потреби під час конфлікту за для ефективного його вирішення (обов'язкове володіння співпрацюючими стратегіями без ігнорування інших, культура саморегуляції, передусім емоційної).

5. Виділяють наступні елементи конфліктологічної компетентності: знання причин появу конфлікту, уміння прогнозувати дії опонентів, уміння здійснювати психологічний вплив на учасників або опонентів конфлікту, уміння профілактики конфлікт та уміння здійснювати ефективне спілкування з учасниками конфлікту. Структурними компонентами конфліктологічної компетентності є такі: особистісний, операційно-когнітивний та мотиваційний компоненти.

6. Наявність конфліктологічної компетентності у студентів зменшує кількість конфліктів у системі «студент-студент», «студент-викладач», що у свою чергу позитивно впливає на відносини в навчальному колективі та на навчальний процес в цілому. Щоб досягти такого результату студенти мають знати причини виникнення конфліктів у системах «студент-студент», «студент-викладач», закономірності розвитку конфлікту, особливості поведінки та специфіку діяльності опонентів у конфліктній протидії, уміти прогнозувати дії опонента в конфлікті, застосовувати різні прийоми для протидії конфлікту у ЗВО, вміти профілактувати конфлікти та вміти ефективно комунікувати з учасниками конфлікту, беручи до уваги їх особистісні характеристики.

РОЗДІЛ 2 ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТІ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТІВ В КОНФЛІКТНІЙ СИТУАЦІЇ

2.1. Найпоширеніші підходи до розуміння конфлікту.

Теоретико-методологічний аналіз конфлікту як складного соціально-психологічного феномену в сучасній науці спирається на розмаїття дослідницьких парадигм, кожна з яких акцентує увагу на специфічних аспектах його детермінації, структури та динаміки. Для студентів системне розуміння цих підходів є фундаментальним етапом перед початком будь-якого емпіричного дослідження. Конфлікт не є статичним станом взаємодії суб'єктів; це багаторівневий процес, вивчення якого вимагає інтеграції знань з різних психологічних шкіл для об'єктивної оцінки поведінкових патернів особистості.

У межах наукових розвідок сформувалося кілька провідних концептуальних підходів, які визначають вектор розуміння конфліктної взаємодії.

Ключові дослідницькі підходи у психології конфлікту

- Психоаналітичний (психодинамічний) підхід (З. Фройд, К. Г. Юнг, К. Горні): Розглядає конфлікт переважно як внутрішньоособистісний феномен. Причиною міжособистісних суперечностей вважається екстраполяція (винесення назовні) внутрішніх неусвідомлених протиріч, пригнічених потягів, страхів та незадоволених потреб індивіда. Поведінка студента в конфлікті з цієї позиції трактується як прояв неусвідомлюваних захисних механізмів (проєкції, раціоналізації чи заміщення).
- Біхевіористичний (поведінковий) підхід (Дж. Вотсон, Б. Скіннер): Фокусується виключно на зовнішніх проявах конфлікту. Конфліктна поведінка описується через жорстку схему «стимул — реакція» (S \(\rightarrow \) R). Зіткнення інтересів розглядається як реакція на конфліктогенне середовище (фрустратори), а подолання конфлікту полягає у зміні зовнішніх умов та

формуванні нових, конструктивних поведінкових навичок через систему підкріплень.

- Когнітивістський підхід (Л. Фестінґер, К. Левін): Пояснює конфлікт як результат суб'єктивного сприйняття та інтерпретації ситуації учасниками. Ключовим поняттям тут є «когнітивний дисонанс» — суперечність між новими знаннями (або поведінкою іншого) та внутрішніми переконаннями особистості. Конфліктна поведінка студента виникає тоді, коли когнітивна модель ситуації в його свідомості суттєво розбігається з моделлю опонента.
- Гуманістичний підхід (К. Роджерс, А. Маслоу): Трактує конфлікт як наслідок блокування базових потреб особистості у самоактуалізації, визнанні та безпеці. У межах цієї парадигми конфлікт має високий конструктивний потенціал, оскільки його екологічне вирішення веде до особистісного росту суб'єктів взаємодії.
- Діяльнісний підхід (О. Леонтьєв, С. Рубінштейн): Традиційний для вітчизняної психології підхід, де конфлікт розглядається як зіткнення протилежно спрямованих мотивів, цілей та цінностей у процесі спільної діяльності суб'єктів, що дезорганізує цю діяльність та потребує трансформації системи взаємин.

Науковий підхід	**Першопричина конфлікту**	**Вектор вирішення суперечності**
Психодинамічний	Внутрішні неусвідомлені імпульси, комплекси.	Усвідомлення захистів, психоаналіз.
Біхевіористичний	Органічні або середовищні стимули, фрустрація.	Модифікація поведінки, усунення стимулів.
Когнітивістський	Когнітивний дисонанс, помилки сприйняття.	Зміна внутрішньої картини ситуації, діалог.
Гуманістичний	Блокування потреби у самоактуалізації.	Прийняття емоцій, особистісне зростання.
Діяльнісний	Зіткнення мотивів у спільній праці / навчанні.	Реорганізація діяльності та взаємин.

2. Двовимірна модель К. Томаса в системі сучасних досліджень

Особливе місце в системі підходів посідає інструментальний (двовимірний) підхід К. Томаса та Р. Кілмена, який став методологічною основою для більшості прикладних психологічних досліджень студентства. К. Томас відійшов від традиційного розуміння конфлікту як суто деструктивного явища і запропонував оцінювати поведінку суб'єктів за двома незалежними вимірами:

1. Увага до власних інтересів (прагнення досягти особистих цілей).
2. Увага до інтересів опонента (прагнення зберегти стосунки та врахувати потреби іншого).

На основі цього базового конструкту було виокремлено п'ять класичних стратегій (суперництво, співробітництво, компроміс, уникнення, пристосування). У контексті дослідження студентів-психологів дана модель дозволяє математично та емпірично зафіксувати реальні поведінкові тенденції вибірки, абстрагуючись від суто теоретичних декларацій про безконфліктність.

Сучасні українські та зарубіжні емпіричні розвідки, що використовують методику К. Томаса (зокрема, роботи Г. Дубчак та О. Слободянюк), фіксують чітку тенденцію: незважаючи на високу конфліктологічну грамотність, студенти молодших курсів під час адаптаційних криз найчастіше обирають стратегії уникнення або деструктивного суперництва. Старшокурсники, які опановують фахові психологічні дисципліни, демонструють переорієнтацію на компроміс та співробітництво, що підтверджує динамічний характер конфліктологічної компетентності особистості.

2. Сучасний інтегративний погляд на конфлікт

У сучасних роботах (Н. Гришина, А. Анцупов) простежується тенденція до синтезу зазначених підходів у межах системно-ситуаційного підходу. Конфлікт розглядається як багатовимірна система, де поведінка студента-психолога детермінована одночасно його індивідуально-психологічними властивостями (емоційним інтелектом, акцентуаціями), когнітивною оцінкою опонента та об’єктивними чинниками освітнього простору ЗВО. Особливе значення має розуміння того, що конфлікт є природною формою розвитку соціальних систем,

і завдання психолога — не усунути його, а перевести динаміку його перебігу в конструктивне русло.

Були визначені особливості комунікативної установки персоналу організації за допомогою методики В.В. Бойко. Обстежувані набрали сумарний бал – 42,6 по першому субтесту. Набраний ними бал є вищим за середній (33). Звідси випливає висновок про наявність у керівників вираженої негативної комунікативної установки, яка несприятливо відображається на самопочутті партнерів по спілкуванню.

Таблиця № 1

Стилі поведінки хлопців та дівчат за методикою К.Томаса.

n – 75 (18-25 років)

Стиль поведінки	Дівчата	Хлопці
Конкурентний	6%	19%
Партнерський	31%	38%
Компромісний	37%	27%
Уникають конфліктних ситуаціях	15%	-
До примирення здатні	11%	16%

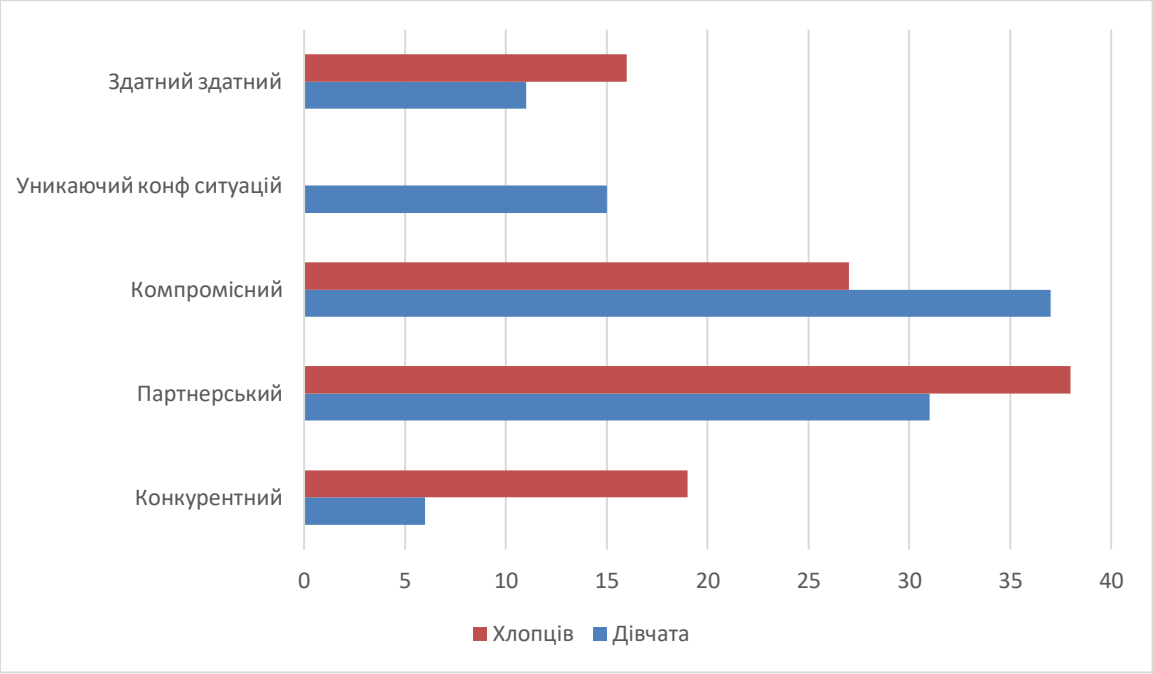

Рис. Стилі поведінки хлопців та дівчат за методикою К.Томаса.

n – 75 (18-25 років)

У ході дослідження за допомогою методики К. Томаса нами опитано 75 хлопців та дівчат, віком від 18 до 23 років. Результати опитування свідчать про те, що серед респондентів найчастіше трапляється партнерський та компромісний стиль поведінки. Разом з тим, конкурентний притаманний 6% дівчат і 19% хлопців. Відтак за умови конфліктної ситуації ці студенти здатні нарощувати авторитет, але при цьому він нетривалий, швидко приймати рішення та реагувати на ситуацію. Партнерський стиль поведінки сповідують 31% дівчат і 38% хлопців. Для них характерні системність рішень, «синергія» думок, тривалий авторитет і високі вимоги до підготовки партнерів. Компромісний тип виявлено у 37% дівчат і 27 % хлопців. Вони уникають розгортання конфлікту, керуються у відповідній ситуації спільним виграшом обох сторін. Для них характерні залежність від інших, відтермінування вирішення конфлікту. Уникають конфліктних ситуацій 15% дівчат, тоді як у хлопців, які взяли участь в опитуванні, у відповідях даного типу не було знайдено. До примирення здатні 11% дівчат та 16% хлопців. Характерними рисами цього стилю є позитивна

атмосфера, зменшення важливості предмету суперечки, поступки і відсутність остаточного рішення.

2.2. Особливості конфліктної поведінки в студентських групах.

Емпіричне дослідження специфіки міжособистісної взаємодії в студентському середовищі доводить, що академічна група є динамічною соціально-психологічною системою, де вибір стратегії поведінки в конфлікті безпосередньо залежить від її внутрішньої структури, етапу групогенезу та індивідуально-типологічних властивостей її учасників. Навчання у закладі вищої освіти (ЗВО) за спеціальністю «Психологія» накладає особливий відбиток на характер групової динаміки. З одного боку, майбутні психологи мають високий рівень теоретичних знань про деструктивні чи конструктивні міжособистісні суперечності. З іншого боку, під впливом вікових криз, адаптаційних труднощів та сесійного стресу вони підпорядковуються загальним соціально-психологічним закономірностям формування внутрішньогрупових конфліктів.

Основним інструментом аналізу прикладних та емпіричних аспектів дослідження поведінки індивіда в деструктивних та конструктивних ситуаціях виступає модель К. Томаса. Методика була застосована в 3-х групах: 1-й курс ФСПО (дівчата 15-16 років), 2-й курс ФСПО (хлопці 17-18років) та ФСПО 3-го курсу. Для повнішої інтерпретації отриманих результатів використовувався метод спостереження та інтерв’ю з викладачами та класними керівниками груп..

Методологічні засади опитувальника К. Томаса в дослідженні студентських груп

Опитувальник К. Томаса на визначення стратегій поведінки у конфлікті («Thomas-Kilmann Conflict Mode Instrument» — TKI) розглядає конфліктну поведінку як динамічний процес, що піддається кількісному та якісному вимірюванню. Автор відмовився від традиційного розуміння конфлікту як виключно негативного, деструктивного явища, перевівши фокус уваги на

способи управління ним [15]. В основі опитувальника лежить комбінація двох базових прагнень людини в момент зіткнення інтересів:

1. Прагнення захистити власні інтереси — активна поведінка, спрямована на досягнення особистих цілей, автономії, статусу.

2. Прагнення врахувати інтереси опонента — пасивна або кооперативна поведінка, орієнтована на збереження гармонійних стосунків, соціальний конформізм та підтримку мікроклімату.

Завдяки поєднанню цих координат утворюється сітка з п'яти класичних стилів (моделей) реагування, які визначають реальний комунікативний профіль студента-психолога: суперництво, співробітництво, компроміс, уникнення та пристосування. Емпірична цінність методики К. Томаса полягає в тому, що вона дозволяє абстрагуватися від суто декларативних заяв студентів про їхню безконфліктність та виявити стійкі поведінкові патерни в умовах реального стресу.

Детальний психологічний аналіз стилів поведінки за опитувальником К. Томаса

Кожен із п'яти стилів, виокремлених К. Томасом, має унікальну психологічну архітектуру та специфічні прояви в межах студентського колективу майбутніх психологів [1].

Стиль суперництва (конкуренції)

Характеризується максимальним прагненням задовольнити власні інтереси за повної відсутності уваги до потреб опонента [3].

- Внутрішня мотивація: Прагнення домінувати, довести свою правоту, утримати контроль над ситуацією чи завоювати високий статус в академічній групі [11].
- Поведінкові прояви: Використання жорсткої аргументації, психологічного тиску, ігнорування аргументів іншої сторони, підвищення тону спілкування.
- Специфіка у студентів-психологів: Найчастіше виявляється на першому та другому курсах навчання [5]. У цей період відбувається інтенсивне

структурування групи та боротьба за неформальне лідерство. Студенти використовують суперництво як інструмент мікрогрупової диференціації, що нерідко призводить до ескалації деструктивних конфліктів.

Стиль співробітництва

Поєднує в собі високий рівень асертивності та глибоку орієнтацію на кооперацію [15]. Це найбільш конструктивна, але й найбільш психологічно затратна модель поведінки.

- Внутрішня мотивація: Орієнтація на довгострокові партнерські взаємини, розуміння цінності відкритого діалогу, прагнення знайти інтегроване рішення, яке повністю задовольнить обидві сторони.
- Поведінкові прояви: Спільне обговорення проблеми, активне слухання, прояснення прихованих мотивів та інтересів кожного учасника, висунення альтернативних варіантів розв'язання суперечності.
- Специфіка у студентів-психологів: Стає домінуючим на випускних курсах (3–4 курси) [6]. Професійна підготовка майбутніх психологів стимулює розвиток емпатії та децентрації — здатності подивитися на ситуацію очима опонента. Співробітництво в цьому контексті є прямим індикатором сформованості конфліктологічної компетентності [13].

Стиль компромісу

Розташовується в центрі двовимірної моделі К. Томаса та передбачає досягнення згоди через взаємні часткові поступки [4].

- Внутрішня мотивація: Бажання швидко врегулювати суперечку, зберегти стабільність у колективі за умов брак часу або психологічних ресурсів для повноцінного співробітництва.
- Поведінкові прояви: Пошук проміжного варіанту рішення, формула «ні тобі, ні мені», часткове відмовляння від власних вимог в обмін на аналогічні поступки з боку іншої сторони.
- Специфіка у студентів-психологів: Виступає найпопулярнішим стилем вирішення повсякденних навчальних суперечностей (наприклад, розподіл тем доповідей, черговість виступів на семінарах). Компроміс є

прагматичним та екологічним інструментом збереження працездатності академічної групи [9].

Стиль уникнення (ухиляння)

Характеризується низькою увагою як до власних інтересів, так і до потреб іншої сторони [14].

- Внутрішня мотивація: Прагнення вийти із зони психологічного дискомфорту, острах перед відкритою конфронтацією, оцінка предмета суперечки як несуттєвого.
- Поведінкові прояви: Ігнорування конфліктогенів, демонстративне мовчання, фізичний або ментальний вихід із ситуації взаємодії, перенесення обговорення проблеми на невизначений термін.
- Специфіка у студентів-психологів: Часто активується під час сесійного стресу або хронічної навчальної фрустрації [7]. Уникнення діє як захисний копінг-механізм, що запобігає емоційному виснаженню. Проте тривале використання цієї стратегії веде до латентного накопичення невдоволення всередині групи та раптових спалахів афективної агресії.

Стиль пристосування

Пасивна модель поведінки, за якої індивід повністю нехтує власними інтересами на користь задоволення потреб опонента [3].

- Внутрішня мотивація: Страх втратити прихильність колективу чи викладача, висока потреба в соціальному схваленні, схильність до конформізму.
- Поведінкові прояви: Швидка згода з вимогами іншої сторони, пригнічення власного роздратування, демонстрація повної покірності та альтруїзму.
- Специфіка у студентів-психологів: Найчастіше фіксується у вертикальних конфліктах (у системі «студент — викладач») або у студентів із заниженою самооцінкою [8]. Пристосування дозволяє мінімізувати зовнішні ризики (наприклад, загрозу отримання низького балу), проте руйнує внутрішню особистісну автентичність майбутнього фахівця [13].

Таблиця № 2

Стилі поведінки людини в ситуації конфлікту за опитувальником К.Томаса

Стилі поведінки	1 курс ФСПО дівчата (25)		2 курс ФСПО чоловіки (27)		3 курс ФСПО змішана група (26)	
Суперництво	20%	5	48%	13	15,41%	4
Співпрапця	40%	10	19%	5	34,6%	9
Компроміс	24%	5	19%	5	30,8%	8
Уникнення	4%	1	7%	2	7,7%	2
Пристосування	12%	4	7%	2	11,5%	3

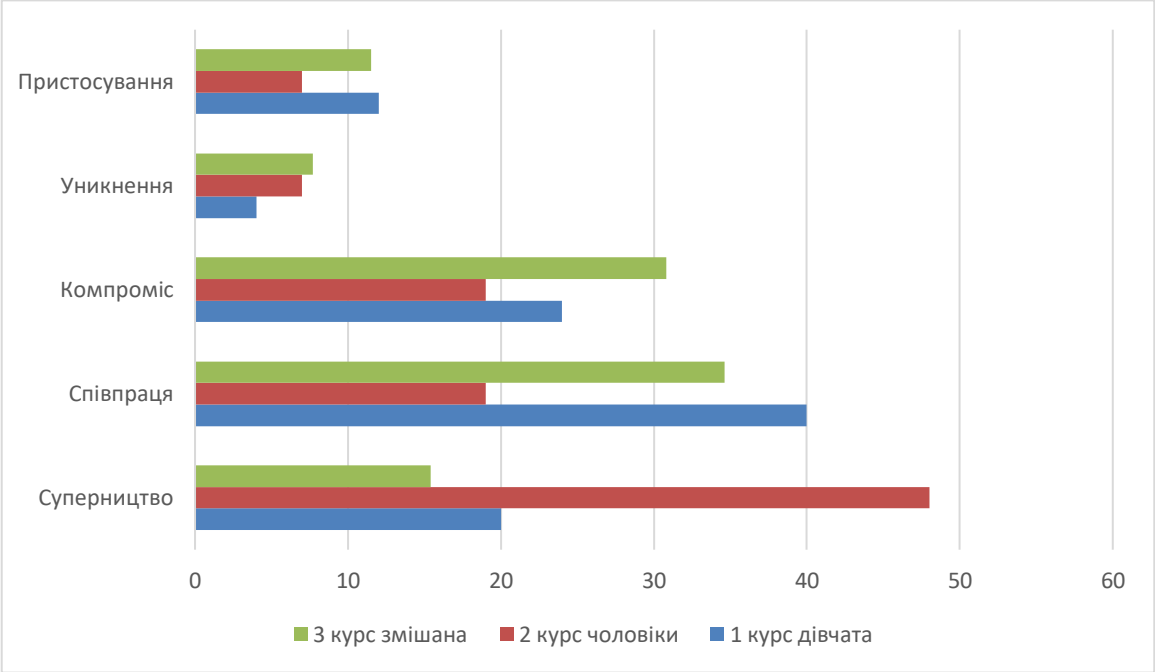

Рис.2. Стилі поведінки людини в ситуації конфлікту за опитувальником К.Томаса

З методикою працювали 3 групи студентів. Перший курс ФСПО складається з 25 дівчат, у яких вираженими є наступні стратегії поведінки в конфлікті: суперництво – 20 % (5 осіб), співпраця – 40 % (10 осіб), компроміс – 24 % (6 осіб), уникнення – 4 % (1 дівчина) та пристосування – 12 % (5 осіб). Результати піврічного спостереження та інтерв'ю з класним керівником та

викладачами підтверджують наявність трьох дівчат, які є неформальними лідерами групи, про що також свідчать результати соціометрії.

У суто чоловічій групі другого курсу ФСПО (27 студентів) результати дещо різнилися, вони є прихильниками наступних стратегій поведінки: суперництво – 48,14 % (13 осіб), співпраця – 18,5 % (5 осіб), компроміс – 18,5% (5 осіб), уникнення – 7,4 % (2 хлопці) та пристосування – 7,4 % (2 особи). Суперництво є провідною стратегією, що є типовим для хлопців цього віку, але, у порівнянні з дівчатами, їх конфлікти є більш ситуативними, хлопці намагаються показати себе переможцями у конкретній ситуації: правильно зібрав схему електронного ланцюга, зміг полагодити комп'ютер. Хлопці більше схильні насміхатися один над одним, але їх конфлікти не бувають такими емоційними. Конфлікти в хлопців відбуваються дуже часто, але не спостерігається такого напруження або прихованих інтриг. Особливістю цієї групи педагоги називають схильність до сарказму та прилюдного висміювання, вербальні образу типу: «Я такий молодець, а ти повний дурень».

Отже, у чоловічих колективах більше конфліктів, які мають виробничу та ділову основу; що чоловіки у конфліктах більш схильні орієнтуватися на розв'язання актуальних завдань, які визиваються життєвими, в тому числі, і конфліктними ситуаціями, вони більш схильні до ділових реакцій і конструктивного розв'язання конфліктних ситуацій. [5].

На базі отриманих результатів можна зробити висновок, що у дівчат пізнього підліткового та раннього юнацького віку провідною стратегією поведінки є співпраця, друге місце посідає компроміс. Це можна пояснити гендерними особливостями досліджуваної групи, тому що за своєю природою дівчата не є такими агресивними, як хлопці.

У змішаній групі третього курсу ФСПО співвідношення стратегій поведінки розподілилося наступним чином: суперництво – 15,4 % (4 особи), співпраця – 34, 6 % (9 осіб), компроміс – 30, 8 % (8 осіб), уникнення – 7, 7 % (2 особи) та пристосування – 11,5 % (3 особи). Для цієї групи найпоширенішою стратегією також є співпраця, друге місце займає компроміс, що свідчить про

готовність студентів розв’язувати конфлікт більш конструктивним шляхом. У групі з представниками різних статей суперництво є менш розповсюдженим, що підтверджує тезу про те, що змішане навчання знижує ризик розвитку конфліктних ситуацій. Представники змішаної групи частіше обирають компроміс як стратегію, можливо, це можна пояснити тим фактом, що вони трохи старші, тому стають і трохи хитрішими. До речі, змішана група характеризується найменшим рівнем конфліктності, соціометрія фіксує наявність різних лідерів у сфері навчання та дозвілля, явних аутсайдерів немає. Викладачі стверджують, що наявність певної кількості представників протилежної статі у групі не дозволяє виявляти свої найгірші риси: агресивність та надмірну емоційність, бо існує реальний страх критики з боку представників іншої статі.

Соціально-психологічні чинники конфліктної поведінки в студентських групах

Вибір конкретного стилю реагування за методикою К. Томаса в умовах академічної групи детермінується комплексом взаємопов’язаних чинників, які визначають характер групової динаміки:

- Рівень згуртованості та етап розвитку колективу: У високозгуртованих групах студенти-психологи частіше демонструють орієнтацію на співробітництво та компроміс, оскільки загальногрупові цілі мають для них високу цінність [11]. У розрізнених, дифузних групах переважають деструктивне суперництво або тотальне уникнення взаємодії.
- Емоційний інтелект (EQ): Студенти з високим рівнем EQ здатні розпізнавати емоційні тригери, утримувати емоційну рівновагу під час суперечок і свідомо обирати м'які форми взаємодії, тоді як особи з низьким EQ схильні до комунікативної імпульсивності й переходять до стилю суперництва [7].
- Явище «псевдопрофесіоналізму»: Специфічний чинник для студентів-психологів. Отримавши теоретичні знання з конфліктології, студенти починають застосовувати психологічний аналіз до своїх однокурсників без

їхньої згоди [6]. Спроби маніпулювати поведінкою колег по групі під виглядом «психологічної допомоги» викликають опір та ескалацію міжособистісних зіткнень.

Аналіз літератури дає підстави стверджувати, що на сьогоднішній день існує декілька підходів до визначення поняття “конфліктні форми поведінки ”. Так, Н.І. Пов’якель трактує дане поняття, як «такий стиль поведінки людини (фізична, вербальна, непряма агресія, роздратування, маніпулювання), що детермінує виникнення конфліктів та який супроводжується активним застосуванням конфліктогенів у поведінці» [4]. У своїх працях Ю.П.Платонов дає дещо інше визначення: «конфліктна форма поведінки - протиборство двох або більше сторін, яке виражене в таких поведінкових реакціях, які оточуючі оцінюють як відкритий конфлікт»[6].

Мета дослідження полягає у розробленні концептуального підходу до вивчення особистісного конфлікту в соціології, виявленні специфіки об'єктивних та суб'єктивних чинників конфліктної поведінки особистості за умов трансформації українського суспільства.

Як стверджує Н.І.Пов’якель, практично у будь-якій конфліктній поведінці існує комплекс суб’єктивно-об’єктивних причин [4]. У наш час в державі відбуваються сутнісні зміни в національній освітній політиці. Це пов’язано з поступовим переходом світового співтовариства до "суспільства знань", що значно збільшує кількість інтелектуальних видів праці, для яких потрібні висококваліфіковані фахівці. Такі види діяльності здійснюються через інтенсивну міжособистісну взаємодію людей, які вступають між собою в різноманітні ділові відносини. Дуже часто ефективність спільної діяльності цілком і повністю залежить від того, наскільки успішним виявляється процес комунікації, що її супроводжувала.

Конфліктність у спілкуванні розглядається як запальність, дратівливість, висока готовність вступити в конфлікт, агресивно-захисний стиль поведінки.

Агресивність у спілкуванні тлумачиться як ворожість, як якість або риса особистості, спрямована на створення неприємностей іншим людям. Агресивна

комунікативна поведінка – це специфічна форма діяльності людини, що характеризується демонстрацією переваги в силі або застосуванні засобів комунікативного впливу по відношенню до інших людей, яким суб'єкт намагається дошкулити [2, 34].

Для вивчення комунікативної агресивності в студентів було використано методику виявлення інтегральних форм комунікативної агресивності В.В. Бойко [4, 132-135].

Загалом, за результатами проведеного дослідження та за даними математичної статистики, студенти характеризуються переважно середнім рівнем сформованості комунікабельності особистості. Такі результати дослідження свідчать про недостатній рівень розвитку комунікабельності майбутніх викладачів та психологів, адже майбутнім спеціалістам властиве здебільшого часткове володіння основними компонентами комунікабельності.

Спостереження за навчальним процесом показало, що подолання виявлених у ході дослідження фактів комунікативної неготовності та некомунікабельності окремих студентів є одним із напрямів актуалізації комунікативного потенціалу як окремої людини, так і, в кінцевому результаті, студентської групи загалом.

Результати опитування майбутніх педагогів та психологів після проведення формувального експерименту показали дієвість і ефективність розробленої програми комунікативної підготовки студентів до майбутнього педагогічного спілкування, дібраних форм і засобів, виокремлених психолого-педагогічних умов для формування комунікативних здібностей і можливість їх поетапної реалізації в межах майбутньої професійної діяльності.

2.3. Тип взаємодії у конфлікті залежно від мотиваційних тенденцій особистості.

Емпіричний та теоретичний аналіз міжособистісної взаємодії свідчить, що тип поведінки індивіда в конфліктній ситуації не є випадковим актом, а безпосередньо детермінується стійкими мотиваційними тенденціями та ціннісно-смисловими орієнтаціями особистості. В межах професійної підготовки майбутніх психологів вивчення мотиваційної обумовленості конфліктів посідає особливе місце. Здобувачі вищої освіти за спеціальністю «Психологія» мають глибокі теоретичні знання про сутність людських потреб, проте у реальних ситуаціях зіткнення інтересів їхня власна поведінка часто підпорядковується егоцентричним або захисним мотивам. Це актуалізує потребу в дослідженні того, як саме внутрішня спрямованість особистості формує вибір конкретного стилю реагування у напружених міжособистісних стосунках.

Мотиваційна сфера виступає ядром особистості, визначаючи характер її соціальної інтеграції. У ситуації деструктивного або конструктивного конфлікту саме мотивація визначає, що буде пріоритетом для людини: миттєва перемога над опонентом, збереження мікроклімату в колективі, захист власного Я від психологічної загрози чи пошук об’єктивної істини.

Мотиваційні тенденції як психологічний фундамент двовимірної моделі К. Томаса

Психологічна характеристика типів взаємодії залежно від внутрішньої спрямованості

Сучасні дослідження в галузі психології особистості (С. Максименко, І. Бех) дозволяють детально описати типи конфліктної взаємодії через призму провідних мотиваційних тенденцій студентів:

Деструктивно-конкурентний тип (орієнтація на суперництво) В основі цього типу лежить гіпертрофована мотивація досягнення власного успіху, яка поєднується з низьким рівнем емпатії та соціальної відповідальності.

Провідні мотиви: Прагнення до лідерства, домінування, самоствердження за рахунок зниження статусу інших, компенсація внутрішніх комплексів через демонстрацію сили.

Прояв у взаємодії: Студент-психолог сприймає конфлікт як гру з нульовою сумою (де виграш одного означає програш іншого). Використовується агресивна аргументація, тиск та психологічні маніпуляції. Потреби та почуття опонента ігноруються.

Конструктивно-інтегративний тип (орієнтація на співробітництво)

Цей тип формується за умови гармонійного поєднання високої мотивації досягнення з розвиненою мотивацією афіліації, емпатією та альтруїзмом.

Провідні мотиви: Пошук об'єктивної істини, прагнення до особистісного та професійного зростання (самоактуалізації), збереження довгострокових партнерських стосунків на засадах рівноправності.

Прояв у взаємодії: Конфлікт сприймається як проблема, яку необхідно вирішити спільно. Студент активно застосовує навички рефлексії, прагне зрозуміти приховані мотиви опонента і знайти інтегроване рішення, що збагачує обидві сторони. Це вищий прояв конфліктологічної компетентності.

Прагматично-компромісний тип (орієнтація на компроміс)

Базується на утилітарній мотивації та прагненні зберегти баланс сил в академічній групі за мінімальних психологічних витрат.

Провідні мотиви: Прагматизм, збереження емоційного спокою, раціональний розподіл ресурсів, острах перед тривалим розгортанням конфлікту.

Прояв у взаємодії: Взаємодія будується за принципом взаємного обміну та поступок. Студент готовий пожертвувати частиною своїх інтересів, якщо опонент зробить симетричний крок. Це дозволяє швидко стабілізувати ситуацію, але не ліквідує глибинні причини протиріччя.

Пасивно-захисний тип (орієнтація на уникнення)

Визначається домінуванням мотивації уникання невдач, високою особистісною тривожністю та низьким рівнем комунікативної асертивності

Провідні мотиви: Острах перед соціальним осудом, захист слабкого Я від психологічної травми, збереження внутрішніх енергетичних ресурсів в умовах стресу.

Прояв у взаємодії: Повна відмова від боротьби та від обговорення проблеми. Студент ігнорує конфліктогени, перериває контакт або демонструє конформну поведінку. Це призводить до переходу конфлікту в латентну форму та хронічного накопичення негативних емоцій.

Конформно-альтруїстичний тип (орієнтація на пристосування)

В основі лежить тотально домінуюча мотивація афіліації, що межує із залежністю від думки оточуючих та заниженою самооцінкою.

Провідні мотиви: Гостра потреба у схваленні, страх самотності або відторгнення академічною групою, прагнення зберегти зовнішній спокій у колективі за будь-яку ціну.

Прояв у взаємодії: Студент беззастережно приймає позицію опонента, повністю пригнічуючи власні інтереси та бажання. Така самопожертва створює ілюзію безконфліктності, але руйнує особистісну автентичність майбутнього фахівця.

Специфіка мотиваційної обумовленості конфліктів у студентів-психологів

Для студентів, які навчаються за спеціальністю «Психологія», характерний специфічний внутрішньо-особистісний конфлікт мотиваційних тенденцій. З одного боку, під впливом вивчення професійних дисциплін у них формується мотивація професійної відповідності — прагнення виглядати в очах колег та викладачів толерантними, емпатійними та безконфліктними фахівцями. З іншого боку, в умовах реального університетського простору (іспити, конкуренція за гранти, побутові суперечки у гуртожитку) продовжують діяти базові, часто неусвідомлювані мотиви самоствердження або захисту.

Ця розбіжність породжує явище «психологічного маскування» (або псевдопрофесіоналізму): Студент-психолог, керуючись мотивом домінування (суперництва), не переходить до прямої агресії. Він починає використовувати професійну термінологію для прихованого психологічного тиску на

однокурсників (наприклад, публічно аналізує «комплекси» або «захисти» свого опонента без його згоди). Таким чином, деструктивний за своєю мотивацією конфлікт зовні набуває форми «наукової дискусії», що значно ускладнює його діагностику та медіацію.

Розвиток рефлексивного компонента конфліктологічної компетентності майбутнього психолога має бути спрямований на усвідомлення цих прихованих мотивів, оскільки без трансформації внутрішньої мотиваційної структури неможливий реальний перехід особистості до стійких конструктивних типів взаємодії.

На першому етапі дослідження було з'ясовано, що рівень комунікабельності студентів не відповідає сучасним вимогам системи освіти і виховання. Узагальнення результатів теоретико-аналітичного і констатуючого етапів дослідження показало нагальну потребу активізації формування комунікабельності особистості студентів психолого-педагогічних спеціальностей під час комунікативної підготовки у виші.

Спостереження за навчальним процесом показало, що подолання виявлених у ході дослідження фактів комунікативної неготовності та некомунікабельності окремих студентів є одним із напрямів актуалізації комунікативного потенціалу як окремої людини, так і, в кінцевому результаті, студентської групи загалом.

Результати опитування майбутніх педагогів та психологів після проведення формувального експерименту показали дієвість і ефективність розробленої програми комунікативної підготовки студентів до майбутнього педагогічного спілкування, дібраних форм і засобів, виокремлених психолого-педагогічних умов для формування комунікативних здібностей і можливість їх поетапної реалізації в межах майбутньої професійної діяльності.

Висновки до розділу 2

- Визначено наступні методи конфліктологічного дослідження: метод теоретичного дослідження предмета конфліктології; методи емпіричного

дослідження предмета; методи аналізу, тлумачення та інтерпретації теоретичних та емпіричних даних дослідження.

- Домінуючим типом конфліктів між студентами та викладачами для студентів першого курсу є конфлікти особистісної несумісності, а для студентів четвертого курсу – навчальні конфлікти.

- Студенти четвертого курсу частіше мають конфлікти з викладачами, ніж студенти першого курсу.

- У студентів першого курсу домінує високий рівень конфліктності, а у студентів четвертого курсу – середній.

- Високий рівень компетентності у вирішенні студентсько-викладацьких конфліктів не представлений як у студентів першого курсу, так і студентів четвертого курсу; у студентів четвертого курсу переважає низький рівень компетентності у вирішенні студентсько-викладацьких конфліктів, у студентів першого курсу домінуючі показники рівномірно розділились між низьким та середнім рівнями.

- У студентів першого курсу домінуючою стратегією поведінки під час конфлікту є співпраця, а у студентів четвертого курсу – ухилення. На другому місці у студентів і першого, і четвертого курсів є компроміс, найменш використовуваною стратегією поведінки в конфлікті для обох курсів є конфронтація.

- Особистісний та когнітивно-операційний компоненти конфліктологічної компетентності взаємозв’язані: чим вище рівень особистісного компоненту конфлітологічної компетентності (тобто чим вище рівень конфліктності), тим вищим є когнітивно-операційний (знання та навички для ефективного розв’язання конфлікту) компонент конфліктологічної компетентності. За такого поєднання студент фактично компенсує власну імпульсивність, нестриманість вибором адекватного способу вирішення конфлікту, технік його розв’язання тощо. Отже, підвищуючи когнітивно-операційний компонент конфліктологічної компетентності студентів, ми навчаємо студентів контролювати власну конфліктність, спрямовувати її у конструктивне русло.

РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КОНФЛІКТОЛОГІЧНОЇ К0ОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

3.1. Методи розвитку конфліктологічної компетентності

Розвиток конфліктологічної компетентності майбутніх психологів є цілеспрямованим, системно організованим процесом психолого-педагогічного супроводу, який передбачає трансформацію когнітивних знань у стійкі конструктивні патерни поведінки та професійно важливі якості особистості. Освітній простір закладу вищої освіти (ЗВО) надає базову теоретичну підготовку, проте формування реальної готовності до управління міжособистісними суперечностями потребує впровадження активних та інтерактивних методів навчання. Для студентів спеціальності «Психологія» цей процес має подвійне навантаження: вони виступають не лише об'єктами розвивального впливу, а й суб'єктами, які опановують дані методи як безпосередній інструментарій своєї майбутньої професійної діяльності в межах соціономічних професій.

Сучасна вища школа поступово відходить від класичних інформаційно-репродуктивних моделей навчання, які демонструють низьку ефективність у сфері формування особистісних компетентностей. Теоретична обізнаність студентів щодо стратегій поведінки за К. Томасом, фаз розвитку конфлікту чи механізмів психологічного захисту не гарантує автоматичного вибору екологічного співробітництва в реальних стресових умовах. Емпіричні дослідження доводять, що без практичного відпрацювання комунікативних копінг-стратегій, розвитку емоційного інтелекту та навичок рефлексії майбутні спеціалісти під час гострих внутрішньогрупових суперечностей схильні скочуватися до деструктивного суперництва або пасивного уникнення. Це зумовлює необхідність детального аналізу та класифікації методів розвитку конфліктологічної компетентності в процесі фахової підготовки.

1. Класифікація методів розвитку конфліктологічної компетентності

У системі вищої психологічної освіти методи формування здатності до конструктивного розв'язання конфліктів можна розділити на чотири великі взаємопов'язані групи, кожна з яких спрямована на оптимізацію конкретних компонентів досліджуваного феномену.

Когнітивно-орієнтовані (дискусійні) методи

Спрямовані на розширення конфліктологічного кругозору, формування аналітичного мислення та подолання когнітивних викривлень сприйняття ситуації.

- Проблемна лекція та лекція-дискусія: Замість пасивного конспектування студенти залучаються до спільного пошуку розв'язання теоретичних суперечностей, аналізу полярних поглядів наукових шкіл на природу конфлікту.
- Тематична групова дискусія: Спільне обговорення гострих соціально-психологічних проблем, яке вчить студентів аргументувати власну позицію, слухати альтернативні точки зору та поважати комунікативні кордони інших учасників.

Імітаційно-ігрові (діяльнісні) методи

Забезпечують моделювання реальних життєвих та професійних ситуацій, дозволяючи студентам апробувати різні стилі реагування в безпечних тренінгових умовах.

- Метод аналізу конкретних ситуацій (Case Study): Студентам пропонується детальний опис реального міжособистісного конфлікту (наприклад, у системі «студент — викладач» або «психолог — клієнт»). Завдання групи — провести системну діагностику причин, виявити приховані мотиви сторін та розробити покроковий алгоритм врегулювання суперечності.
- Рольова гра та психодрама: Учасники беруть на себе ролі безпосередніх суб'єктів конфлікту (агресора, жертви, маніпулятора, медіатора). Це дозволяє безпосередньо «прожити» емоційні стани кожної сторони, розвиває емпатію та децентрацію (здатність вийти за межі власного егоцентризму).

Тренінгові методи (активне психологічне навчання)

Являють собою інтегральні психотехнології, що поєднують різні методи розвивального впливу в чітко структуровану програму.

- Соціально-психологічний тренінг (СПТ): Спрямований на розвиток комунікативних навичок, подолання бар'єрів спілкування та оптимізацію групової динаміки.
- Спеціалізований конфліктологічний тренінг: Орієнтований на розвиток асертивності, опанування технік «Я-висловлювань», активного слухання та деескалації афекту опонента.
-

Рефлексивно-проєктні методи

Орієнтовані на формування глибокого самоаналізу, усвідомлення власних емоційних тригерів та внутрішньоособистісних суперечностей.

- Щоденники самоспостереження (рефлексивні есе): Студенти фіксують та аналізують свої реальні повсякденні конфлікти, описують свої емоції та оцінюють ефективність застосованих стратегій за К. Томасом.
- Супервізія та інтервізія: Спільний аналіз студентами своєї поведінки та помилок під час проходження виробничої чи навчальної практики під керівництвом досвідченого викладача-психолога.

Група методів	**Конкретні форми роботи**	**Компонент компетентності, що розвивається**
Когнітивні	Проблемні лекції, наукові дискусії, семінари-брифінги.	Когнітивний (знання, аналітичні здібності).
Імітаційні	Метод кейсів (Case Study), рольові ігри, психодрама.	Поведінковий (навички), емоційний (емпатія).
Тренінгові	Конфліктологічний тренінг, СПТ, психогімнастика.	Інтегральний (асертивність, саморегуляція).
Рефлексивні	Щоденники самоаналізу, супервізія, балінтовські групи.	Рефлексивний (самокритичність, корекція патернів).

Психологічний зміст та етапи конфліктологічного тренінгу для майбутніх психологів

Основним та найбільш ефективним комплексним методом розвитку конфліктологічної компетентності студентів у межах ЗВО визнано соціально-психологічний тренінг. Програма такого тренінгу для студентів-психологів розробляється з урахуванням етапів групової динаміки та включає три обов'язкові блоки (фази):

Фаза 1. Діагностично-орієнтаційна (вступна)

- Мета: Створення безпечної психологічної атмосфери, зниження рівня стартової тривожності, формування групової згуртованості та актуалізація мотивації до самопізнання.
- Методи: Психогімнастичні вправи на знайомство та зняття тілесного напруження, первинна самодіагностика за допомогою експрес-тестів (зокрема, використання опитувальника К. Томаса для усвідомлення власного провідного стилю).
- Результат: Студенти усвідомлюють свої типові, часто автоматичні моделі поведінки та виокремлюють власні зони росту.

Фаза 2. Реконструктивно-розвивальна (основна)

- Мета: Опанування конструктивних інструментів комунікації, розвиток емоційного інтелекту (EQ) та деструктуризація деструктивних копінг-патернів (агресії, уникнення).
- Методи: Рольове моделювання «загострених» ситуацій освітньої взаємодії, відпрацювання техніки «Я-повідомлення» (переведення претензій у конструктивне висловлювання про власні почуття), вправи на розвиток емпатії та толерантності до фрустрації. Особлива увага приділяється навчанню технік емоційної саморегуляції (дихальні вправи, візуалізація, м'язова релаксація) для утримання психоемоційного напруження під час критики чи маніпуляцій з боку опонента.

- Результат: Формування поведінкової гнучкості, здатність свідомо переходити до стратегій компромісу та співробітництва залежно від контексту ситуації.

Фаза 3. Закріплювально-рефлексивна (завершальна)

- Мета: Інтеграція отриманого досвіду в реальну повсякденну практику, розвиток стійкої професійної рефлексії, підведення підсумків та шеринг.
- Методи: Вправи на надання конструктивного зворотного зв'язку, підсумкове тестування, обговорення планів особистісного та професійного розвитку.
- Результат: Стабілізація адекватної самооцінки, формування інтернального локусу контролю (прийняття відповідальності за наслідки конфліктної взаємодії на себе).

3. Медіація та технологія Case Study як вищі методи професійної підготовки

Для студентів спеціальності «Психологія» особливе значення мають методи вищого рівня складності, які безпосередньо готують їх до реалізації фахових завдань. До таких методів відносяться медіація та кейс-технології.

- Навчальна медіація: Метод, за якого студент бере на себе роль третьої, нейтральної, незацікавленої сторони в конфлікті між іншими учасниками. Медіація вимагає від майбутнього психолога максимального емоційного самоконтролю, абсолютної безпристрасності, вміння утримувати баланс сил між опонентами та фасилітувати переговорний процес. Впровадження інституту студентської медіації в ЗВО (створення служб примирення) дозволяє студентам старших курсів проходити унікальну практику вирішення реальних горизонтальних конфліктів у студентському середовищі.
- Технологія Case Study: Створює передумови для подолання явища «псевдопрофесіоналізму» (синдрому третього курсу). Оскільки студенти-психологи схильні без санкції оточуючих ставити «діагнози» та аналізувати чужі

мотиви у реальному житті, спрямування їхнього аналітичного інтересу на штучні, детально прописані кейси дозволяє екологічно задовольнити потребу в практичному застосуванні знань. Аналіз кейсів вчить розділяти емоційне ставлення до людини та об'єктивну структуру суперечності, що є обов'язковою умовою професійної деформації конфлікту в конструктивне русло.

Сучасний розвиток цифрових технологій також відкриває шлях для використання комп'ютерного симуляційного моделювання конфліктів та інтерактивних віртуальних кейсів. Проходження таких симуляцій дозволяє студенту оцінити наслідки вибору тієї чи іншої стратегії за К. Томасом у безпечному цифровому середовищі перед початком реальної тренінгової взаємодії наживо.

3.2. Особливості розвитку конфліктологічної компетентності

Особливості розвитку конфліктологічної компетентності майбутніх психологів визначаються специфікою їхньої професійної соціалізації, яка вимагає інтеграції теоретичних знань із глибокою особистісною трансформацією та формуванням готовності до вирішення міжособистісних суперечностей. У процесі навчання у закладі вищої освіти (ЗВО) за спеціальністю «Психологія» студенти проходять складний шлях від інтуїтивно-стихійного реагування на конфліктогени до системно-креативного управління конфліктними ситуаціями. Проте цей процес не є лінійним і автоматичним, оскільки він опосередкований низкою специфічних психологічних бар'єрів, внутрішньо-особистісних криз та протиріч, які притаманні саме цій категорії здобувачів вищої освіти.

Університетське середовище виступає для студентів-психологів первинним тренувальним майданчиком, де вони не лише спостерігають за груповою динамікою академічної групи, а й безпосередньо апробують власні поведінкові стратегії в умовах навчального та сесійного стресу. Побудова ефективної системи психолого-педагогічного супроводу розвитку даної компетентності потребує глибокого розуміння внутрішніх детермінант, які

визначають успішність або деструктивність комунікативного профілю майбутнього фахівця соціономічної сфери.

Нижче наведено детальний аналіз специфічних закономірностей, етапів та психологічних бар'єрів, які супроводжують процес розвитку конфліктологічної компетентності студентів-психологів у вищій школі.

1. Специфічні суперечності та кризи у розвитку компетентності студентів-психологів

Розвиток конфліктологічної компетентності майбутніх психологів супроводжується специфічним внутрішнім протиріччям, яке в науковій літературі отримало назву «синдром професійного розщеплення». З одного боку, під впливом вивчення фахових дисциплін у студентів формується чітка мотивація професійної відповідності — прагнення демонструвати толерантність, абсолютну емпатію та безконфліктність [7]. З іншого боку, в реальних стресових ситуаціях університету продовжують діяти базові, часто неусвідомлювані захисні патерни та егоцентричні мотиви, які спонукають до суперництва або уникнення [4].

Ця суперечність породжує кілька важливих особливостей перебігу процесу розвитку компетентності:

- Криза псевдопрофесіоналізму («синдром третього курсу»): Опанувавши первинний інструментарій конфліктології, студенти починають безсанкціоновано аналізувати мотиви та ставити «психологічні діагнози» своїм однокурсникам та друзям [9]. Спроби маніпулювати колективом під виглядом «психологічної допомоги» провокують гострі горизонтальні конфлікти в академічній групі [5].
- Гіперрефлексія та інтелектуалізація: Замість безпосереднього емоційного проживання та вирішення суперечності, студент-психолог схильний до надмірного теоретичного аналізу ситуації. Це призводить до застрягання на негативних переживаннях та штучного ускладнення простих побутових спорів [11].

- Ефект «емоційного маскування»: Через страх виглядати непрофесійно студенти пригнічують свій природний гнів, роздратування чи образу. Це створює ілюзію конструктивного вирішення конфлікту (зовнішнє пристосування), проте насправді веде до гострого внутрішньоособистісного розбалансування, психосоматизації або раптових спалахів афективної агресії у майбутньому [10].

2. Внутрішньоособистісні детермінанти як модератори розвивального процесу

Успішність переходу студента з низького (нормативно-ситуативного) на високий (системно-креативний) рівень конфліктологічної компетентності залежить від розвитку його внутрішніх психологічних ресурсів, які виступають модераторами вибору поведінкових стратегій за К. Томасом.

- Емоційний інтелект (EQ): Виступає фундаментом для емоційно-вольового та поведінкового компонентів компетентності [8]. Особливістю розвитку EQ у студентів-психологів є необхідність формування навичок *диференціації* власних емоцій та емоцій опонента в реальному часі. Це дозволяє утримувати психоемоційне напруження під час тиску чи маніпуляцій і свідомо переходити до стратегій компромісу чи співробітництва [6].
- Локус контролю: Розвиток інтернальності є обов'язковою умовою формування суб'єктної позиції в конфлікті. Студент з інтернальним локусом контролю бере відповідальність за наслідки та завершення суперечки на себе, що стимулює його шукати конструктивні виходи, тоді як екстернали частіше вдаються до уникнення чи звинувачення зовнішніх чинників [13].
- Асертивність та Я-концепція: Розвиток стабільної, адекватної самооцінки захищає студента від сприйняття критики його навчальних дій як загрози його особистості [12]. Це дозволяє чітко розділяти діловий конфлікт (суперечку з приводу предмету навчання) та особистісні стосунки в групі [15].

Рівень компетентності	**Провідна мотиваційна спрямованість**	**Типовий стиль за К. Томасом**
Низький (стихійний)	Захист власного Я від загрози, самоствердження.	Суперництво (агресія) або Уникнення.

Середній (ситуативний)	Збереження зовнішнього спокою, компроміс.	Компроміс, Пристосування (конформізм).
Високий (професійний)	Пошук істини, розвиток стосунків та системи.	Співробітництво (інтеграція цілей).

3. Динаміка та психологічні умови оптимізації розвивального процесу в ЗВО

Процес розвитку конфліктологічної компетентності має фазовий характер і безпосередньо пов'язаний з етапами професіогенезу майбутнього фахівця. На молодших курсах основний фокус розвивальної роботи має бути спрямований на деструктуризацію автоматичних деструктивних захистів та зниження рівня адаптаційної тривожності [6]. На старших курсах пріоритетом стає інтеграція теоретичних знань у професійні навички медіації, фасилітації та ведення переговорів [13].

Ефективна оптимізація цього процесу в умовах вищої школи вимагає створення комплексу специфічних психолого-педагогічних умов:

1. Перехід до інтерактивних та тренінгових технологій: Традиційна лекційна форма навчання демонструє низьку ефективність у сфері трансформації особистісних якостей. Формування реальної компетентності можливе лише в умовах спеціалізованого конфліктологічного тренінгу, де студенти моделюють реальні життєві кейси та відпрацьовують техніки «Я-висловлювань» та активного слухання [4].

2. Формування рефлексивного освітнього середовища: Залучення студентів до ведення щоденників самоспостереження, написання рефлексивних есе та проходження супервізії після завершення виробничої практики [11]. Це дозволяє подолати «синдром третього курсу» та перевести псевдопрофесіоналізм у конструктивну самокритичність [9].

3. Практичне залучення до медіації: Створення при університетах студентських служб примирення, де майбутні психологи старших курсів під керівництвом кураторів виступають реальними нейтральними посередниками у вирішенні внутрішньовузівських горизонтальних конфліктів [14]. Це забезпечує

екологічний перехід від ролі пасивного суб'єкта навчання до ролі активного суб'єкта професійної діяльності [1].

3.3. Програма розвитку конфліктологічної компетентності у студентів закладів вищої освіти

Розробка та практичне впровадження спеціалізованої програми розвитку конфліктологічної компетентності майбутніх психологів є ключовим етапом практичної частини дослідження, який спрямований на цілеспрямовану трансформацію деструктивних поведінкових автоматизмів у свідомі, асертивні патерни співробітництва та компромісу. Університетське середовище є складним простором міжособистісної взаємодії, де під впливом інтенсивного навчання, сесійних фрустрацій та процесів мікрогрупової диференціації об'єктивно виникає значна кількість суперечностей. Програма виступає дієвим інструментом психолого-педагогічного супроводу студентів, оптимізуючи їхній комунікативний профіль за К. Томаса.

Для здобувачів вищої освіти за спеціальністю «Психологія» участь у такій програмі має подвійний зміст. З одного боку, вони проходять через етап особистісного зростання, долаючи власні комунікативні бар'єри. З іншого боку, вони безпосередньо опановують пропоновані інтерактивні психотехнології як свій майбутній фаховий інструментарій, оскільки сфера діяльності практичного психолога безпосередньо пов'язана з фасилітацією, медіацією та консультуванням з питань вирішення конфліктів.

Нижче наведено розгорнуте концептуальне обґрунтування, покроковий тематичний план, детальний опис занять тренінгової програми та аналітичні методичні рекомендації щодо її реалізації.

Теоретико-методологічне обґрунтування та структура програми

Концептуальний каркас програми базується на положеннях особистісно-орієнтованого (І. Бех, С. Максименко) та системно-ситуаційного (Н. Гришина) підходів у психології. Конфліктологічна компетентність розглядається як

складна інтегральна якість особистості, що містить когнітивний (знання), емоційно-вольовий (саморегуляція), поведінковий (вміння), мотиваційний (установки) та рефлексивний (самоаналіз) компоненти.

- Мета програми: Створення розвивального психологічного простору для оптимізації поведінки студентів у конфліктних ситуаціях, зниження показників деструктивного суперництва й пасивного уникнення, та стимулювання вибору екологічних стратегій компромісу і співробітництва.
- Форма роботи: Соціально-психологічний тренінг, Case Study (аналіз кейсів), рольові ігри з відеоаналізом, техніки психологічного розвантаження та рефлексивний шеринг.

Програма побудована за принципом трифазової динаміки групового процесу, що забезпечує екологічність та послідовність розвивального впливу.

Детальний зміст та сценарій тренінгових занять

Заняття 1. «Побудова безпечного простору та кристалізація групових правил»

- Мета: Знайомство учасників, зниження початкової тривожності, формування групової згуртованості.
- Зміст:
  - *Вправа «Мій комунікативний автопортрет»*: Учасники презентують себе через три прикметники, які описують їх у спілкуванні.
  - *Групова дискусія «Конфлікт: руйнація чи точка росту?»*: Обговорення дуалістичної природи суперечностей в університеті.
  - *Прийняття правил групи*: Укладання контракту (конфіденційність, правило «тут і тепер», «Я-висловлювання», активність).
- Рефлексія: Шеринг «Мої очікування та побоювання від тренінгу».

Заняття 2. «Усвідомлення індивідуального поведінкового профілю за К. Томасом»

- Мета: Актуалізація рефлексивного компонента, виявлення автоматичних реакцій під час міжособистісних зіткнень.

- Зміст:
  - *Психогімнастика «Сліпий та поводир»*: Розвиток базової довіри до партнерів.
  - *Діагностичний модуль*: Проходження опитувальника К. Томаса (TKI). Теорія 5 стратегій реагування.
  - *Вправа «Жива діаграма»*: Студенти фізично розходяться по кутах аудиторії, які символізують Суперництво, Уникнення, Пристосування, Компроміс та Співробітництво, пояснюючи свій вибір.
- Рефлексія: Заповнення індивідуальної карти «Мої поведінкові тригери».

Заняття 3. «Емоційний інтелект та технології деескалації афекту»

- Мета: Розвиток саморегуляції, подолання емоційної лабільності під час стресу.
- Зміст:
  - *Вправа «Карта емоційних станів»*: Диференціація прихованих почуттів (образа за маскою гніву).
  - *Практикум «Дихання за квадратом»* та *прогресивна релаксація за Джекобсоном*: Опанування технік тілесного контролю емоційного збудження.
  - *Вправа «Амортизація»*: Навчання психологічного айкідо — техніки психологічного згладжування первинного агресивного випаду опонента.
- Рефлексія: Аналіз відчуття тілесного напруження під час уявного конфлікту.

Заняття 4. «Конструювання асертивної позиції: практикум "Я-повідомлення"»

- Мета: Формування поведінкових навичок захисту власних інтересів без переходу до агресивного суперництва.
- Зміст:
  - *Міні-лекція «Асертивність проти маніпуляції та агресії»*.
  - *Вправа «Перекладач»*: Студенти отримують картки з деструктивними «Ти-висловлюваннями» («Ти постійно підводиш групу!») і

переформатовують їх у чотирикомпонентні «Я-повідомлення» (факт — емоція — наслідок — побажання).

- *Вправа «Зламана платівка»*: Наполегливе відстоювання своєї межі без агресії.

- Рефлексія: Шеринг «Чому важко говорити про свої почуття замість звинувачення іншого?».

Заняття 5. «Емпатійне слухання як інструмент подолання егоцентризму»

- Мета: Розвиток здатності до децентрації, зниження комунікативного егоцентризму.

- Зміст:

- *Вправа «Ехо»*: Учасники мають повторити останню фразу партнера своїми словами перед тим, як висловити власну думку («Якщо я правильно тебе зрозумів, ти вважаєш, що...»).

- *Відпрацювання технік вербалізації*: Перефразування, резюмування, прояснення прихованих інтересів.

- *Вправа «Слухання без оцінок»*: Складна тренінгова робота в парах на розвиток безумовного прийняття.

- Рефлексія: Оцінка труднощів придушення власного бажання давати поради.

Заняття 6. «Технологія Case Study: об'єктивний аналіз університетських конфліктів»

- Мета: Розвиток аналітичного мислення, профілактика синдрому псевдопрофесіоналізму.

- Зміст:

- *Робота в мікрогрупах*: Аналіз детально прописаних кейсів реальних суперечностей у системі «студент — студент» (розподіл обов'язків у проєкті) та «студент — викладач» (суб'єктивізм оцінювання).

- *Завдання*: Розділити емоційні позиції сторін та їхні реальні, об'єктивні інтереси й потреби. Знайти варіанти рішення за моделлю «Win-Win».

- Рефлексія: Обговорення явища «психологічного маскування» конфліктів у групі.

Заняття 7. «Рольове моделювання та поведінкова гнучкість»

- Мета: Інтеграція комунікативних навичок в умовах штучно створеного ігрового стресу.
- Зміст:
  - *Рольова гра «Корабель, що тоне» або «Кафедральний грант»*: Студенти мають прийти до спільного рішення в умовах жорсткого дефіциту ресурсів та часу.
  - *Зміна ролей (ротація)*: Студент, схильний до суперництва, отримує роль «пристосуванця», а пасивний студент — роль «домінантного лідера».
  - *Відеоаналіз*: Спільний перегляд ключових епізодів гри з фіксацією помилок сприйняття.
- Рефлексія: Аналіз переживання незвичних поведінкових патернів.

Заняття 8. «Основи медіації в студентському середовищі»

- Мета: Формування первинних професійних навичок нейтрального посередництва.
- Зміст:
  - *Теоретичний блок «Етапи медіаційного процесу»*: Принципи нейтральності, добровільності та конфіденційності.
  - *Рольова гра «Робота студентської служби примирення»*: Один студент виступає медіатором, двоє інших — конфліктуючими сторонами. Тренування навички утримання балансу сил та недопущення переходу на особисті образи.
- Рефлексія: Обговорення складності утримання абсолютної безпристрасності психолога.

Заняття 9. «Рольовий конфлікт "Я-професіонал" проти "Я-людина" та профілактика вигорання»

- Мета: Подолання бар'єру «емоційного маскування», екологічне відреагування пригнічених почуттів.

- Зміст:
  - *Вправа «Мої маски»*: Робота з деструктивними установками типу «Психолог ніколи не злиться і не конфліктує».
  - *Арт-терапевтична техніка «Мій гнів у кольорі»*: Безпечна деструктуризація пригніченої агресії.
  - *Вправа «Мій психологічний щит»*: Напрацювання технік емоційного захисту від маніпуляцій та тиску в університетському просторі.
- Рефлексія: Оцінка рівня внутрішньої автентичності особистості.

Заняття 10. «Інтеграція отриманого досвіду та вихід із тренінгової взаємодії»

- Мета: Закріплення конструктивних змін, підведення підсумків роботи.
- Зміст:
  - *Повторний моніторинг*: Експрес-оцінка динаміки стилів за К. Томасом.
  - *Вправа «Конфліктологічний сертифікат»*: Кожен учасник по колу отримує від групи список своїх сильних комунікативних сторін та зон подальшого розвитку.
  - *Фінальний шеринг та закриття групи*.
- Рефлексія: Загальна оцінка результативності тренінгу учасниками.

4. Методичні рекомендації щодо реалізації тренінгової програми

Для досягнення стійкого розвивального ефекту ведучий програми (викладач-психолог, куратор) має суворо дотримуватися таких умов:

1. Абсолютна екологічність та деролінг: Оскільки рольові ігри моделюють реальний стрес, після кожної вправи обов'язково проводиться процедура «виходу з ролі» (деролінг), щоб студенти не переносили ігрові образи й образи в реальне повсякденне життя групи.

2. Жорстке купування некоректного діагностування: Тренер має присікати будь-які спроби студентів-психологів використовувати тренінг для

«навішування ярликів» чи непрошеного аналізу комплексів своїх однокурсників. Весь аналітичний фокус має бути спрямований лише на власні почуття та дії («Я-позиція»).

3. Забезпечення конфіденційності результатів: Дані повторного тестування за Томасом та особисті зізнання студентів під час шерингу є суворо конфіденційними, не підлягають публічному розголосу поза межами групи та жодним чином не можуть впливати на академічну успішність студентів у ЗВО.

Обґрунтування об'єктивно-суб'єктивного характеру причин конфліктних форм поведінки є досить продуктивним у процесі визначення способів їх попередження, вироблення оптимальної стратегії поведінки людей у конфліктних ситуаціях. До об'єктивних причин можна віднести переважно ті обставини соціальної взаємодії людей, які призвели до зіткнення їхніх інтересів, думок, установок тощо. Об'єктивні причини призводять до створення передконфліктної обставини – об'єктивного компонента передконфліктної ситуації [14, с. 115]. Суб'єктивні причини пов'язані переважно з тими індивідуально-психологічними особливостями опонентів, які призводять до того, що вони обирають саме конфліктний, а не який-небудь інший спосіб вирішення об'єктивного протиріччя, що склалось. Людина не йде на компромісне вирішення проблеми, не поступається, не уникає конфлікту, не намагається разом з опонентом взаємовигідно вирішити протиріччя, що виникло, а обирає стратегію протидії. Практично в будь-якій передконфліктній ситуації є можливість вибору конфліктного або одного з неконфліктних способів її вирішення. Причини, через які людина вибирає конфліктну поведінку, у контексті сказаного мають здебільшого суб'єктивний характер [14, с. 118].

Висновки за розділом 3.

З огляду на наведене вважаємо, що кожна з проаналізованих стратегій поведінки в конфліктній ситуації має свої недоліки й переваги та може бути ефективною у вирішенні конфлікту лише в певних ситуаціях. Найоптимальнішим варіантом вибору стратегії поведінки в конфліктній ситуації є вибір її на основі аналізу всіх компонентів конфлікту.

ВИСНОВКИ

Отже, конфлікт у студентському середовищі обумовлений багатьма факторами та змінами: вікових етапів (юність та рання дорослість); навчальних та побутових умов; провідної діяльності; ціннісних орієнтацій; особливостями спеціальності, якою оволодівають студенти. Причини конфліктів студентів поділяють на чотири групи: психологічні (розходження інтересів та життєвих цінностей; небажання поважати чужі інтереси); соціально-економічні (розходження членів групи за матеріальним становищем); соціально-психологічні (недостатня згуртованість, боротьба за лідерство); організаційно-педагогічні (недоліки в організації навчальної діяльності студентів).

Результати дослідження соціальної фрустрованості за методикою «Експрес-діагностика рівня соціальної фрустрованості» (Л.І. Васерман) свідчать про те, що для 40 із 80 осіб (50%) репрезентативної групи притаманний дуже низький рівень фрустрованості. Для 77 осіб досліджуваної групи характерний середній рівень комунікативної імпульсивності (96%) за результатами методики «Діагностика потенціалу комунікативної імпульсивності» (В. А. Лосенков).

За результатами дослідженнями ворожості за методикою «Діагностика ворожості» (по шкалі Кука-Медлей), було виявлено, що 10 студентів має високий показник агресивності, високий рівень за шкалою цинізму притаманний 7 студентам; 38 студентів мають середній показник з тенденцією до високого за трьома шкалами – цинізму, агресивності та ворожості. Дослідження стратегій поведінки за методикою К.У. Томаса «Стратегії поведінки людини у конфліктній ситуації» (адаптація Н.В. Грішиної) свідчать про те, що така стратегія поведінки, як змагання, притаманна 16 опитаним студентам (20%). Отже, психологічними особливостями конфліктної поведінки студентів є: агресивність, цинізм, ворожість, комунікативна імпульсивність та змагання, як стратегія поведінки у конфліктній ситуації.

Було встановлено, що існують такі напрями розв’язання конфлікту відповідно до: сутності та змісту (встановити привід, причину, зону поширення

конфлікту); мети (усвідомити зміст протиставлених цілей); функцій (переконати учасників конфлікту, що стосунки між ними можна владнати через обмін думками, уточнення позицій); емоційно-пізнавального стану учасників (показати негативний вплив емоційного напруження); рис учасників (усвідомити специфічність рис характеру членів групи); можливих наслідків (врахувати можливі варіанти та наслідки конфліктів, щоб вибрати найкращі засоби впливу на його сторони); етики стосунків сторін (спиратися не тільки на логіку думки, а й на повагу до опонента).

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на більш диференційоване вивчення закономірностей прояву конфліктів персоналу, зокрема, гендерне дослідження впливу статевого диморфізму, а також впливу вікових факторів і інших індивідуально-психологічних особливостей на розвиток конфліктної взаємодії; вивчення динаміки психічних образів конфліктних ситуацій в учасників конфлікту, індивідуальних стилів поведінки і способів їхньої боротьби в процесі розвитку конфлікту; вивчення конфліктів, зв'язаних з адаптацією працівника до нової посади; дослідження впливу конфліктів на життєдіяльність персоналу; вивчення міжгрупових конфліктів, характерних для даної професійної групи.

З огляду на наведене вважаємо, що кожна з проаналізованих стратегій поведінки в конфліктній ситуації має свої недоліки й переваги та може бути ефективною у вирішенні конфлікту лише в певних ситуаціях. Найоптимальнішим варіантом вибору стратегії поведінки в конфліктній ситуації є вибір її на основі аналізу всіх компонентів конфлікту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Альохіна Н. В. Формуваннння комунікативної компетентності майбутніх фахівців // *Наукові записки. Серія: Культура і соціальні комунікації*. 2012. №3. С. 23 - 31.

2. Антонійчук Н.В. Конфліктна поведінка особистості як результат впливу об'єктивних та суб'єктивних чинників. *Вісник Львівського університету*. 2019. Вип. 5. С. 3–8. DOI: https://doi.org/10.30970/2522-1876-2019-5-1.

3. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики / Ф. С. Бацевич. К. : Академія, 2004. 342 с.

4. Бігунов Д.О. Психологічні механізми виходу із конфліктних комунікативних ситуацій. *Вісник ОНУ ім. І.І. Мечникова. Серія: Психологія*. 2018. Т. 23. Вип. 2. С. 33–40. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_psi_2018_23_2_5

5. Бортун Б. Конфліктна взаємодія як предмет наукових студій: особливості трактування та функційні вияви. *Вісник Національного університету оборони України*. 2023. Вип. 73, № 3. С. 34–40.

6. Важинський С.Е., Щербак Т.І. Методика та організація наукових досліджень : навч. посіб. Суми: Сум. ДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с.

7. Ващенко І. В. Конфлікти: сучасний стан, проблеми та напрямки їх вирішення в органах внутрішніх справ: монографія. Харків: ОВС, 2002. 256 с.

8. Виноградова В.Є. Профілактика та вирішення конфліктів:методичний посібник. Київ, Видавництво КМЦППК, 2013. 40с.

9. Вітомський Ю.Л., Паращенко Л.І., Наконечна Н.В. Організаційні конфлікти та особливості їх розв'язання *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка. – Загальна психологія. Історична психологія. Етнічна психологія*. 2019. Том. IX. Вип. 12. С. 59–68.

10. Войтович М.В., Карамушка Л.М. Психологічні основи розв'язання управлінських конфліктів в освітніх закладах. К.: Інститут психології ім. Г.С.Костюка АПН України, 2001. с.129-149.

11. Волошенко О.В. Формування готовності майбутнього вчителя до педагогічної творчості в умовах коледжу: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Волошенко Олена Валентинівна. К., 2000. 180 с.

12. Гарькавець С.О. Проблема соціальних конфліктів, психологічні наслідки та шляхи подолання. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2018. № 3 (1). С. 110–117. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tippp_2018_3%281%29__17

13. Гарькавець С.О., Волченко Л.П. Спілкування в педагогічному процесі : навчальний посібник. Житомир : ТОВ «Видавничий дім Бук-Друк», 2021. 100 с.

14. Голівець Е.Е., Мотрюк Н.І. Використання вербальних та невербальних засобів спілкування при вивченні англійської мови в початковій школі. Таврійський вісник освіти. 2016. №2. С. 100-107.

15. Долинська А. Психологія конфлікту : навч. посібник / А. Долинська, А. Матяш-Заяц. К. : Каравела, 2011. 304 с.

16. Жирун О. А. Педагогічна комунікація в аспекті професійної ідентичності. *Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка*. 2010. № 1. С. 100–104.

17. Заушнікова М. Ю., Тонкопей Ю. Л. Комунікативна компетентність як чинник розвитку адаптивної поведінки студентів-першокурсників. *Габітус*. 2023. Вип. 52. С. 82–87.

18. Карнегі Д. Як завойовувати друзів та впливати на людей. Харків : Промінь. 2017. 560 с.

19. Карпенко О.Г. Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників в умовах університетської освіти: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. К., 2008. 546 с.

20. Коберник Л.О. Конфліктні форми поведінки та способи їх корекції в юнацькому віці *Актуальні проблеми психології*. К., 2008. С. 173–177.

21. Ковалинська І.В. Невербальна комунікація. К. Освіта України, 2014. 289 с.

22. Колодич О. Б. Сучасні підходи до вивчення мовленнєвої діяльності *Педагогіка і психологія*. 2004. № 4. С. 17–20.

23. Косенко Ю.В. Основи теорії мовної комунікації: навч. посіб. Суми : Сумський держ. ун-т. 2011. 187 с.

24. Котлова Л.О. Залежність рівня міжособистісної конфліктності від розвитку комунікативних здібностей у юнацькому віці. Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки: зб. наук. пр. Київ. нац. ун-т ім.Тараса Шевченка. К.: Логос, 2011. С. 75–83.

25. Крохмальна Г.І. () Сучасні тенденції навчальної комунікації вчителя початкової школи. 2018. Електронний ресурс. Режим доступу http://pedagogy. lnu. edu. ua/wp-content

26. Крупник І., Бабатіна С., Крупник Г. Особливості ставлення здобувачів вищої освіти до дистанційного навчання. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2022. Том 91. № 5. С. 98–112.

27. Курило О.Й., Розман І.І. *Вербальні та невербальні аспекти культури спілкування. Молодий вчений*. 2017. № 4.3(44.3). квітень. С.114-118.

28. Лавриненко Г.А. Конструктивне розв'язання конфліктів: форми, стратегії і способи вирішення. Політичне життя. 2023. С. 15–23. https://doi.org/10.31558/2519-2949.2023.1.2.

29. Лазарєва В. Формування готовності майбутніх дільничних інспекторів МВС до розв'язання конфліктних ситуацій у процесі фахової підготовки: автореф. дис. … канд. пед. наук. Тернопіль: Тернопіл. нац. пед. ун-т імені Володимира Гнатюка, 2013. 20 с.

30. Ложкін Г.В., Пов'якель Н.І. Психологія конфлікту: теорія і сучасна практика. К., 2007. 435 с.

31. Малкова Т.М. Візуальна психодіагностика. Київ:Державний університет телекомунікацій. 2018. 132 с.

32. Мартинюк, Ангеліна. Невербальні засоби педагогічного спілкування. *Матеріали студентської наукової конференції Чернівецького*

національного університету (12–14 квітня 2022 р.). Чернівці:Чернівец. нац. ун-т ім. Ю.Федьковича, 2022. С.134-135.

33. Нещерет О.І. Психологія мовленнєвої діяльності : навчальнометодичний посібник. Ніжин, 2004. 86 с.

34. Одінцова А.М. Психологічні особливості конфліктної особистості. Соціокультурні та психологічні вектори становлення особистості : колективна монографія. Херсон : Вид-во ФОП Вишемирський В.С., 2018. С. 230–252.

35. Орлянський В.С. Конфліктологія : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2007. 159 с. С. 74–75.

36. Пінська О.Л. Формування у майбутнього вчителя невербальної поведінки у процесі навчання. Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки. 3 2. 2016. С.274-278.

37. Пірен М.І., Ложкіна Г.В.Словник-довідник термінів з конфліктології. Чернівці-Київ, 1995.

38. Савченко О.Я. (2018). Початкова освіта в контексті ідей Нової української школи. Початкова освіта : Метод. рек.. Київ : УОВЦ «Оріон», С. 4–8.

39. Савченко О.Я. (2018). Початкова освіта в контексті ідей Нової української школи. Початкова освіта : Метод. рек.. Київ : УОВЦ «Оріон», С. 4–8.

40. Скрипченко О.В., Долинська Л.В., Огороднійчук З.В. та ін. Загальна психологія : підручник. Київ : Либідь, 2005. 461 с.

41. Холковська І. Принцип управління-самоуправління у формуванні готовності майбутніх учителів до попередження і розв'язання конфліктів // Проблеми підготовки сучасного вчителя 2013. № 8 (ч. 2). С. 201–206.

42. Цюрупа М.В. Основи конфліктороги та теорії переговорів: Навч. посібник. К.: Кондор, 2004. 172с.

43. Чала О.А. Сутність та детермінанти деструктивної конфліктної особистості. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. 2009. № 26. С. 400.

44. Чернікова Н., Бутенко В., Ісаєнко Ю. Управління конфліктами як складова ефективного менеджменту. Економіка та суспільство, 2024. (68). https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-68-93

45. Шама І.В. Психологічні особливості міжособистісних конфліктів серед підлітків. Фундаментальные и прикладные исследования в практиках ведущих научных школ, 2015. № 3 (9).